

From:
Shri. Kalidas Mhamal
Assistant Professor in Fine Arts
Vidya Prabodhini College of Commerce,
Education, Computer and Management
Parvari-Goa.

Date: 06th September, 2022

To
The Principal
Vidya Prabodhini College of Commerce,
Education, Computer and Management Parvari-Goa

Sub: Short term certificate course in Ghumat Vadan

Respected Sir,

I the undersigned wish to organise a short term certificate course in Ghumat Vadan. The detail proposal for the course along with the list of suggested resource persons is attached herewith for your reference.

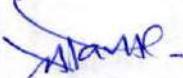
Kindly do the needful.

Thanking you,

Yours faithfully.

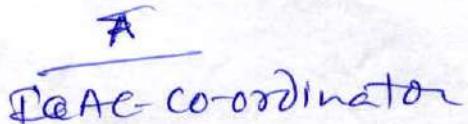

Shri. Kalidas Mhamal
Assistant Professor in Fine Arts

- IQAC - for scrutiny and remarks

IQAC -

06-09-2022

- May be Conducted

Date Co-ordinator

Prabodhan Education Society's
Vidya Prabodhini College of Commerce, Education, Computer and
Management, Parvari Goa.

EVENT PROPOSAL

Name of the Event: Certificate course in Ghumat Vadan

Name of the Event Co-ordinator: Shri. Kalidas Mhamal

Academic Year: 2022-23

Type of the Event: Course

Mode of Event: Offline

Date of Event: 21th September, 2022 to 01st October, 2022

No of Day(s): 10 days (30 hours Course)

Details about the external Collaborating/Associating agencies

Name of the collaborating agency: Shri Saibodgeshwar Ghumat Aarti Mandal, Mapusa

Address: Mapusa

Nature of the Collaboration: Instrumental Support & Resource Person

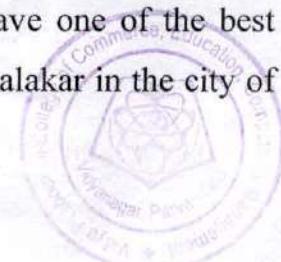
Details of Collaboration: Well-known Arti Mandal in Goa

Resource Persons' Details

Name of the Resource person: Mr. Ketan Gurudas Salgaonkar

Institutional Affiliation:

Any other details: He is a well-known drummer & Octapad Player in Goa. He is also an expert playing Ghumat, Samel, Dholak, Jal Tarang, Keyboard, Bongo-drum, and Tambourine. He was main singer of Shree Swarsai Ghumat Aarti Mandal, Mapusa & won many best singer awards in all goa ghumat aarti competitions. Currently, he instruct & compose Aarti to more than 10 professional Ghumat Aarti Mandal & countless local Groups in and around Goa. The Popular mandal which he instructed are Shree Saibodgeshwar Aarti Mandal, Mapusa, Shree Sateri Aarti Mandal, Mapusa, Ravalnath Aarti Mandal, Kundai, & Shree Gopalkrishna Aarti Mandal, Ecoxim. He composed many konakni & Marathi Song for different Groups. He also have one of the best Shigmotsav Mandal in Goa. He is the person who created many kalakar in the city of mapusa.

Budget
Proposed sources of Funds

Sr. No.	Particulars	Amount (₹)
1	Registration fee:	6000
2	Sponsorship:	0
3	Support from funding agencies/ departments/ Institutions:	0
	TOTAL Funds in Rupees	00

Proposed Expenditure

Sr. No.	Particulars	Amount (₹)
1	Hall/Venue Booking	0
2	Remuneration/Honorarium	9000
3	Accommodation	0
4	Local Conveyance	0
5	Food and Refreshments	1200
6	Travelling Expenses	0
7	Printing, Stationary, Seminar Kit, Stage decoration, etc.	1000
8	Miscellaneous	0
	TOTAL Expenditure in Rupees	11200

अमृत्यात्मक्रम

VIDYA PRABODHINI COLLEGE

OF COMMERCE, EDUCATION, COMPUTER & MANAGEMENT
PARVARI - GOA

INDIAN MUSIC, DANCE, THEATRE ART CLUB
& SPICMACAY COMMITTEE

IN COLLABORATION WITH

SHREE SAIBODGESWAR GHUMAT AARTI MANDAL, MAPUSA

ORGANISES

घुमटारंभ

10 DAY CERTIFICATE COURSE
IN GHUMAT VADAN

RESOURCE PERSON:

SHRI. KETAN G. SALGAONKAR

Date:

21st September, 2022 to
01st October, 2022

VENUE: VIDYA PRABODHINI COLLEGE PREMISES

Shri. Kalidas Mhamal, Convenor, IMDTS

घुमट

कुंभाराने मातीपासून तयार केलेले हे एक वाद्य आहे. त्याचा आकार देवळाच्या कळसाप्रमाणे (देवळाच्या घुमटीप्रमाणे) मध्यभागी गोलाकार असतो. एका बाजूला साधारणतः ८ इंच व्यासाएवढे तोऱ्ड असते. दुसर्या बाजूला हवा बाहेर जाण्यासाठी साधारणतः ४ इंच व्यासाचे दुसरे लहान तोऱ्ड असते. तांब्याच्या धातूपासून सुध्द घुमट बनविले जाते. कारण ते टीकाऊ असते. म्हणून काही लोक त्याचा उपयोग करतात. धातूच्या घुमटापेक्षा मातीच्या घुमटाचा आवाज चांगला येतो. धातूचे घुमट जर गार हवामानात (वातावरणात) वाजविले तर त्याचे चामडे सैल होऊ शकते. तसे मातीच्या घुमटाचे होत नाही. घुमट घोरपडीच्या चामड्याने (कातळ्याने) मढविले जाते. घोरपडीचे चामडे चोविस तासापेक्षा जास्त वेळ फुगत ठेवावे लागते. चोविस तासानंतर ते भाताच्या भुशात घालून खूप वेळ पायांनी मळावे, जेणेकरून चामड्यावरील खवले (कल्ले) वेगळी झाली पाहिजे. नंतर थंड पाण्यात धुवून ते साफ करावे लागते. मैद्याच्या पिठापासून चिकट गम तयार करून ते घुमटाच्या गळ्याभोवती लावावे. नंतर चामडे त्याच्या तोऱ्डावर ठेवून ते १२ मी. मी. जाडीच्या कॉटनच्या किंवा काथ्याच्या दोरीने घट्ट बांधावे. दोरीने बांधून झाल्यावर घरातच सावळीत हे घुमट वाळत ठेवावे. हवामान कोरडे असल्यास आठ दिवस पर्यंत त्याला स्पर्श करू नये. जर हवामान उष्ण असेल तर चार दिवसांनी घुमट वाजवायला काही हरकत नाही. अशा पद्धतीने जेव्हा आपण घुमट बांधून वाजवतो तेव्हा त्या घुमटाचा आवाज एकदम भारी येतो. 'धिं' चा तर आवाज घमघम करून घुमत राहतो. तसेच आपण 'थाप' मारतो तेव्हा तिचा आवाजसुध्दा एकदम भारदस्त येतो. तसेच हाराच्या (अजगराच्या) कातळीनेही घुमट मढविले जाते.

काहीजण गम किंवा चिकट पदार्थाचा उपयोग न करता घुमट बांधतात. असे बांधल्यास काही दिवसांनी चामडे सैल होते. तसेच जड हातांनी जर घुमट वाजविले तर चामडे सैल होऊ शकते. हे सैल चामडे झालेले घुमट विस्तवापाशी किंवा आगीजवळ धरू नये. तसे केल्यास चामडे आतून करपून जाते. चामड्याचा मध्यभाग पापडाप्रमाणे कुरकुरीत होतो व वाजवता वाजवता मग ते फुटून जाते. म्हणून सैल चामडे झालेले घुमट सोडून ते चामडे पुन्हा फुगत ठेवावे व चोविस तासानंतर ते गम किंवा चिकट पदार्थ लावून बांधावे. गम किंवा चिकट पदार्थ लावून बांधलेले घुमट सहजासहजी सैल पडत नाही.

म्हणून घुमट बांधताना आपण ते काळजीपूर्वक बांधले पाहिजे. चामडे फुटू नये

याची आपण काळजी घेतली पाहिजे. कळशी (मडके) फुटली तरी चालेल, पण चामडे फुटता कामा नये. पुष्कळ वेळा/ दिवस आपल्याला त्याचा उपयोग व्हावा या हेतूनेच आपण त्याची काळजी घेतली पाहिजे. पुन्हा पुन्हा जर आपणाला चामडे बदलावे लागले तर कित्येक घोरपडीची आम्हाला हत्या करावी लागेल आणि तसे केले तर पर्यावरणाच्या दृष्टीने ते घासक ठरेल. तसेच पर्यावरणाला धोका पोहोचेल हे आपण विसरता कामा नये.

घुमट कसे वाजवावे?

घुमटवादनात सर्वसाधारणपणे 'धिंड ताड गड ति र कि ट' या सात अक्षरांचा उपयोग केला जातो. या अक्षरांचा वादनात उपयोग केला जातो तेव्हा मात्रांमध्ये या अक्षरांना खालीलप्रमाणे संबोधतात.

१	२	३	४
धिंड	ताग	तिर	किट

जेव्हा याच बोलांची दुगण केली जाते तेव्हा 'धिंडताग तिरकिट धिंडताग तिरकिट' अशा पदतीने वाजवतात.

वरील सहा बोलांपैकी धिंड आणि ताग हे बोल/ ही अक्षरे कशी वाजवतात ते आपण शिकुया.

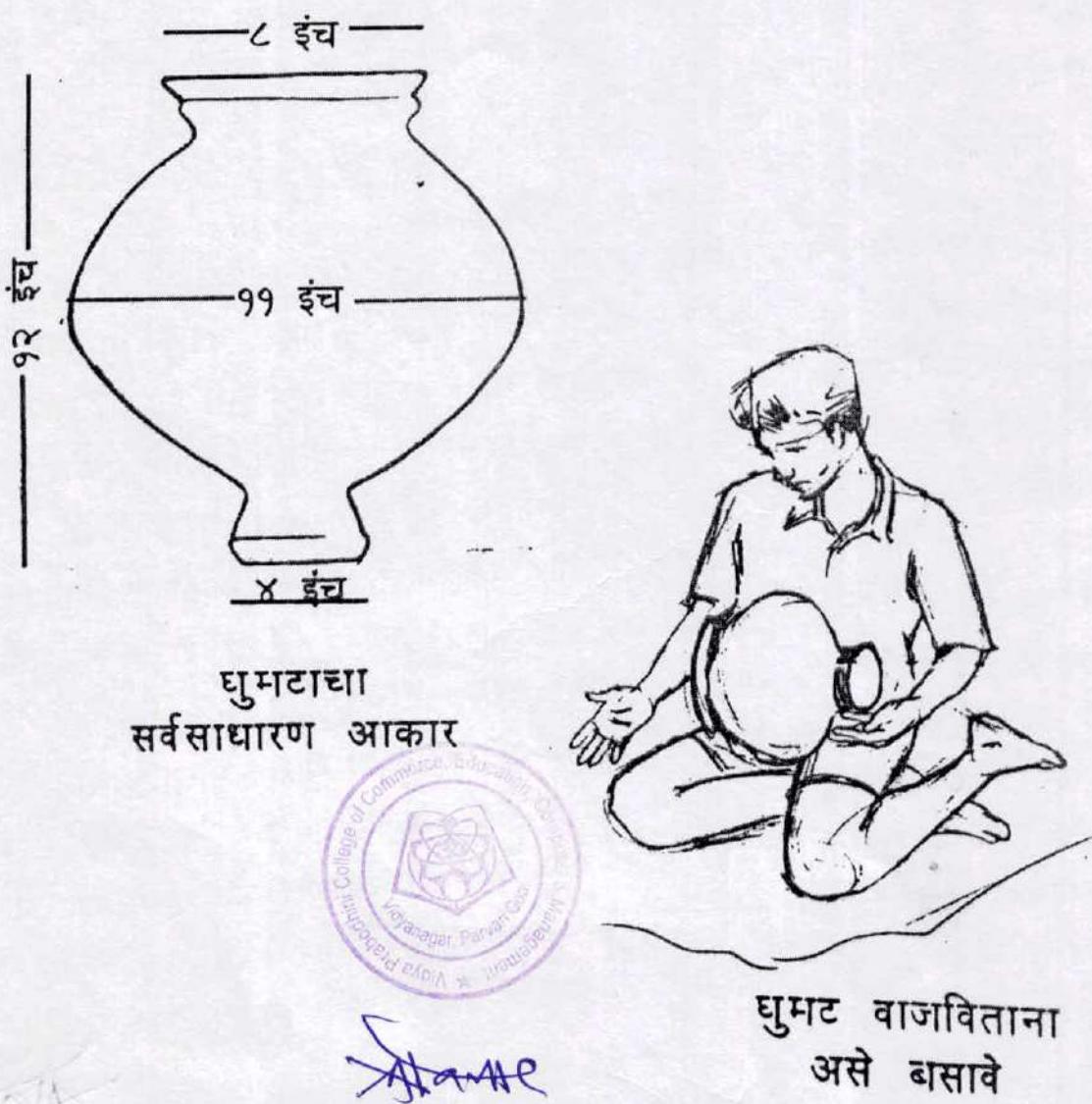
मांडी घालून जर आपण घुमट वाजवायला बसलो आणि जर घुमट मांडीमध्ये ठेवले तर घुमटाचा जवळजवळ अर्धा भाग आपल्या मांडीत राहतो. घुमटाची वाजवायची जी बाजू असते तीपण मांडीत अर्धी राहते. म्हणून आपण ज्यावेळी घुमट वाजवायला बसतो तेव्हा त्याची वाजवायची बाजू आपणाला संपूर्ण मोकळी मिळेल याची काळजी घ्यावी. म्हणून चित्रात दाखविल्याप्रमाणे आसन घालावे व तदनुसार दोन्ही पायांमध्ये घुमट ठेवावे. जेणेकरून त्याची वाजवायची संपूर्ण बाजू मोकळी मिळेल व आपणाला कुठलाही त्रास न होता आरामात वाजवायला मिळेल. काही गावांमध्ये उभे राहूनसुध्दा घुमटवादन करतात. घुमटाच्या दोन्ही बाजूंना दोरी बांधून ते गळ्यात अडकवतात. उदा. गोव्यामध्ये जास्त करून बार्देश तालुक्यात उभ्याने घुमटवादन करण्याची पध्दत आहे. चला तर आपण घुमटावर धिंड आणि ताड/ताग वाजवुया.

धिंड वाजविताना उजव्या हाताची चार बोटे (अंगठा सोडून) एकमेकांना चिकटून धरायची. जर वादक डावखुरा असेल तर डाव्या हाताची चारही बोटे एकमेकांना चिकटून धरायची. मधल्या बोटाला (मध्यमा) जी मधली खूण आहे त्या खुणेपर्यंत

मात्रेवरुन तिसच्या मात्रेवर, तिसच्या मात्रेवरुन चौथ्या मात्रेवर व चौथ्यावरुन पहिल्या मात्रेवर. अशा पद्धतीने मात्रा मोजण्याची पद्धत आहे. अशा प्रमाणे जर आपण भरपूर रियाज केला तर दोन दिवसांत आपण घुमट वाजवायला तयार होऊ शकतो.

तिरकिट कसे वाजवावे?

तिरकिट वाजविताना आपल्या हाताच्या पंजाचे दोन भाग करावेत. प्रथम ति वाजवताना करंगळीची बाजू वाजवावी व अंगठ्याची बाजू वर धरावी. र' वाजविताना वर धरलेली अंगठ्याची बाजू वाजवावी व करंगळीची बाजू वर काढावी. तसेच कि वाजवताना करंगळीची बाजू वाजवावी व अंगठ्याची बाजू वर करावी. ट वाजवताना अंगठ्याची बाजू वाजवावी व करंगळीची बाजू वर करावी. अशा प्रकारे तिरकिट वाजविण्याचा रियाज करावा.

आपला हात घुमटाच्या काठावर अलगत मारून मागे घ्यावा व आवाजानुरूप आपल्या डाव्या हाताची ओजळ उघडी करावी जेणेकरून धिंडू असा मधुर आवाज येईल. आणि जर का डाव्या हाताची ओजळ बंद केली तर धिंडू असा आवाज येणार नाही, तर तो थीत् असा येईल.

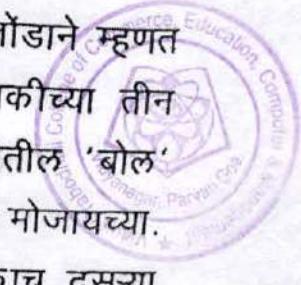
आता ताड मारताना (उजव्या हाताने) आपल्या हाताची धिंड मारतेवेळी एकत्रित केलेली चारही बोटे पसरट करावी. आणि करंगळीच्या बोटाच्याखाली पंजाच्या बाजूला जी खूण आहे त्या खुणेपर्यंत हात घुमटाच्या काठावर मारावा आणि मारतेवेळी पसरट केलेली चारही बोटे सैळ ठेवावी. जेणेकरून ती चामऱ्यावर आदळून मागे घेतली जावीत. असे करताना आपल्या डाव्या हाताची ओजळ बंद करावी. डाव्या हाताची ओजळ धरताना डाव्या हाताची बोटे! एकमेकांना चिकटून धरू नये. पसरट धरावी. जेणेकरून घुमटावर ताड मारताच्च ओजळ बंद करताना थोडीतरी हवा ओजळीतून बाहेर गेली पाहेजे. आणि जर हवा बाहेर गेली नाही तर आत हवेचा दाब वाढून घुमट फुटण्याचा रन्भव असतो.

खाली दिलेल्या एका चार मात्रांच्या साध्या चालाईने : आता घुमट वाजविण्यासाठी आपला हात तयार करूया.

१	२	३	४
धिंड	धिंड	धिंता	आड

वर दाखविल्याप्रमाणे पहिल्या मात्रेवर धिंड दुसऱ्या मात्रेवर धिंड तर तिसऱ्या मात्रेवर धिंता अशी दोन अक्षरे आहेत. आता काय, करायचे तर धिंता वाजविताना तिसऱ्या मात्रेचे समान दोन भाग करायचे. ती + न = तीन. ती वर धिं वाजवयाची आणि न वर ता वाजवायचा. म्हणजेच धिं + ता = धिंता. अशा प्रकारे एकाच मात्रेवर दोन अक्षरे आली तर त्या मात्रेचे समान । दोन भाग करून अर्ध्या अर्ध्या मात्रेवर ते वाजवावे. आता चौथ्या मात्रेवर 'आ' आहे. कुठलीही चाल वाजविताना जर एखाद्या मात्रेवर आ, ई, हो, अ, अशी अळूरे आली तर ती बाहेर सोडावी. ती घुमटावर वाजवत नाही. त्यालाच 'क्ळाल' असे, म्हणतात.

ही चाल वाजविताना सर्वप्रथम काय कराऱ्याचे तर या चारही मात्रा तोडाने म्हणत हाताने टाळी वाजवावी. फक्त पहिल्या मात्रेवर टाळी वाजवायची. बाकीच्या तीन मात्रा बाहेर सोडाव्यात. एकदा मात्रा मोजायच्या तर एकदा या चालीतील 'बोल' म्हणायचे. मात्रा मोजताना प्रत्येक मात्रेमध्ये समान अंतर ठेवून, लयीनुसार मोजायच्या. पहिल्या मात्रेवरून दुसऱ्या मात्रेवर जाण्यास जितका वेळ लागतो तितकाच दुसऱ्या

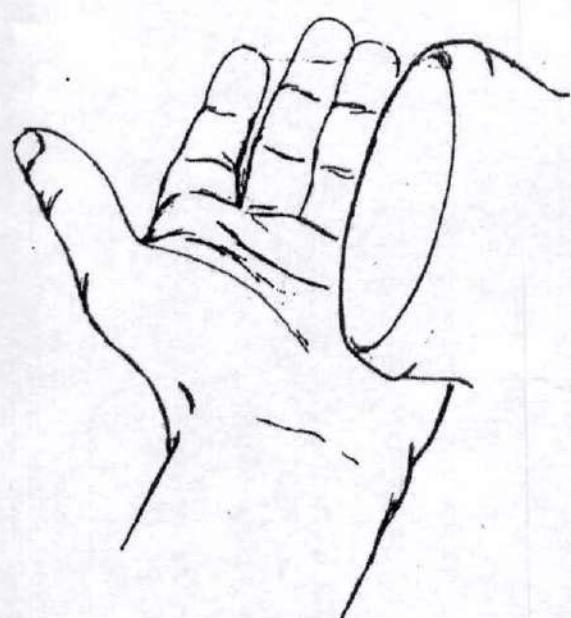
ALMAQ

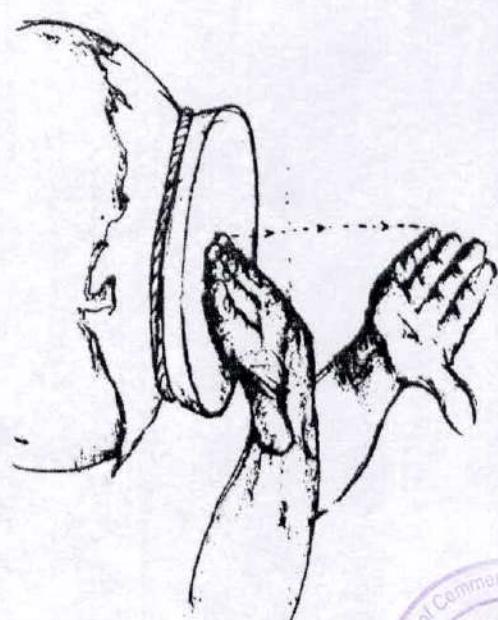
धिंस मारताना
उजवा हात असा धरावा

धिंस
असे वाजवावे

धिंस मारताना
डावा हात असा धरावा

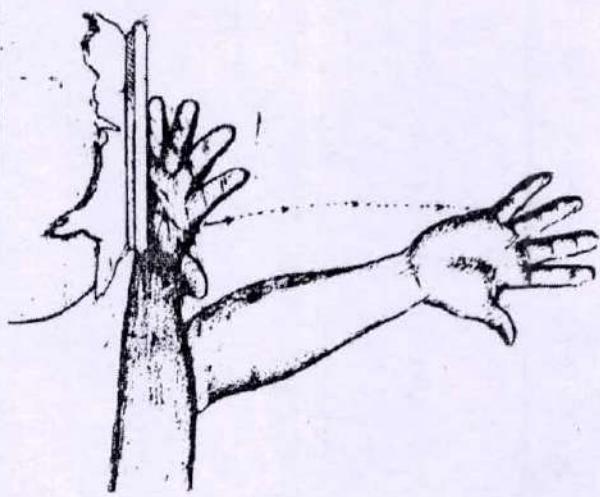
धिंस मारताना उजवा हात
असा मारून मागे घ्यावा.

S. A. M. H.

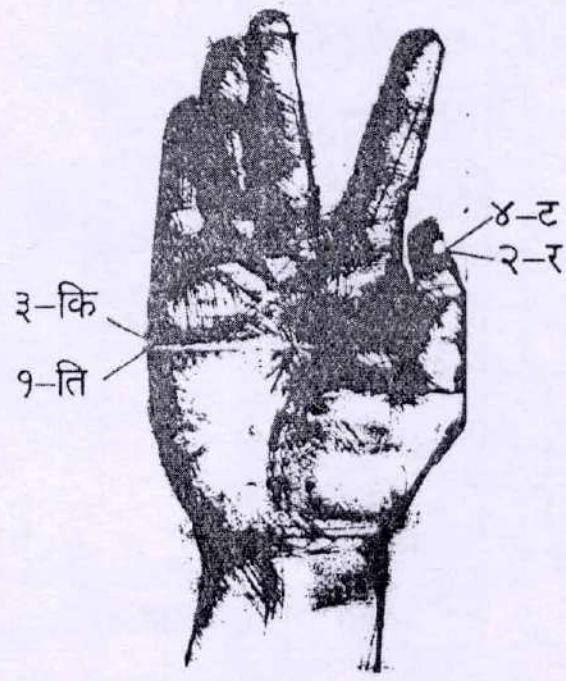
तास्त वाजवताना
डावा हात

तास्त वाजवताना
उजवा हात

तास्त वाजवताना

तिरकिट

DATA SHEET

समेळ

घुमटाचा एक साथीदारं समेळ हा लाकडापासून तयार केलेला असतो. धातूपासूनसुध्दा समेळ बनवतात. पण धातूपासून बनविलेल्या समेळचा आवाज लाकडाच्या समेळपेक्षा जास्त येतो. म्हणणाऱ्याला त्यामुळे त्याचा त्रास होतो. आपण जेव्हा समेळ वाजवतो तेव्हा समेळच्या काठावर काठी बसली की धातूचाही आवाज येतो. म्हणून घुमटवादनात बहुधा लाकडापासून बनविलेल्या समेळचा उपयोग करतात. लाकडामध्येसुध्दा पुष्कळ जाती असतात. त्यापैकी फणस, शिसव तसेच खैरीच्या झाडापासून तयार केलेले समेळ अतिसुंदर वाजतात. घुमटाला साथ देणारे हे एक महत्त्वाचे वाद्य आहे. लय माध्यम राखण्यासाठी त्याचा उपयोग होतो.

समेळ विविध आकाराचे असतात. ज्या गावात उमे राहून घुमटवादन करण्याची पद्धत आहे त्या गावात समेळची उंचीसुध्दा जास्त असते. समेळ हा बकरीच्या (मादी) चामड्यापासून मढविलेला असते. बकरीचे चामडे हे पातळ असल्याने त्याचा आवाज सुंदर तसेच पंचमस्वराइतका असतो. बकच्याचे (नर) चामडे हे जाडसर असते. त्यामुळे त्याचा आवाज बकरीच्या चामड्याप्रमाणे येत नाही. आवाजाला गोडी कमी असते. म्हणून बहुधा लोक समेळ बकरीच्या चामड्याने मढवितात.

समेळ कसा वाजवावा?

समेळ वाजवायला बसताना आपण चित्रात दाखविल्याप्रमाणे मांडी घालून बसावे. समेळ वाजविताना सर्वप्रथम उजव्या हातातील काठीने वाजवावे. नंतर डाव्या हातातील काठीने वाजवावे. (जो डावखुरा असेल त्याने डाव्या हाताने प्रथम व उजव्या हाताने नंतर वाजवावे.) उजव्या हातातील काठीने आपण वाजविल्यानंतर जो आवाज येतो त्या आवाजाला 'ती' संबोधावे. डाव्या हातातील काठीने वाजविल्यावर जो आवाज येतो त्याला 'ट' संबोधावे. म्हणजेच जेव्हा आपण दोन्ही काठ्यांनी समेळ वाजवायला लागतो आणि त्यापासून जो आवाज निघतो त्याला 'तिट' 'तिट' असे संबोधावे. त्याचप्रमाणे उजव्या हातातील काठेने वाजविल्यावर जो आवाज येतो त्याला 'ता' सुद्धा संबोधतात. उदाहरणार्थ दीपचंदी तालात या 'ता'चा उपयोग होतो.

समेळ वाजविताना प्रत्येक मात्रेला दोन काठ्या वाजविल्या जातात. प्रत्येक मात्रेला दोन काठ्या कशा वाजवायच्या? दोन्ही काठ्या जर एकदम मारल्या तर बरोबर होईल का? हे आता आपण पाहुया. प्रत्येक मात्रेवर जर दोन्ही काठ्या बरोबर

एकाच वेळी मारल्या तर आवाज एकच येईल. प्रत्येक मात्रेवर दोन काळ्या वाजविल्या म्हणजे दोन आवाज येतात. म्हणून प्रत्येक मात्रेचे दोन भाग पुढीलप्रमाणे करावेत.

१	२	३	४
ल भ	दो न	ती न	चा र
ति ट	ति ट	ति ट	ति ट

वर दाखविल्याप्रमाणे पहिल्या मात्रेचे दोन भाग ल + भ = लाभ म्हणजेच ला वर प्रथम उजव्या हातातील काठीने वाजवावे. त्याला 'ती' म्हणतात व नंतर डाव्या हातातील काठीने वाजवावे त्याला 'ट' म्हणतात. म्हणजेच 'तिट'. अशा प्रकारे उरलेल्या तीन मात्रांचे समान प्रत्येकी दोन भाग करून 'तिट' 'तिट' 'तिट' असे वाजवावे.

हे झाले साध्या पध्दतीने समेळ वाजविणे. आता हेच बोल दुष्पटीने कसे वाजवायचे. हे पहा.

२) दुष्पट	१	२	३	४
	तिट	तिट	तिट	तिट
	१	२	३	४
			१	२
			३	४

साध्या चालीने वाजविताना आपण प्रत्येक मात्रेवर प्रत्येकी अध्या अध्या मात्रेवर एक म्हणजे एका मात्रेवर दोन काळ्या वाजवत होता. दुष्पट करताना वर दाखविल्याप्रमाणे प्रत्येक मात्रेवर चार काळ्या वाजवाव्या लागतील.

आता चौपट करून पाहुया.

३) चौपट

१	२	३	४
तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट
१, २	३, ४	१, २	३, ४
		१, २	३, ४

दुष्पट करताना जशा आपण एका मात्रेवर चार काळ्या वाजविल्या त्याचप्रमाणे वर दाखविल्याप्रमाणे प्रत्येक मात्रेवर आठ काळ्या वाजवाव्या लागतील. अशा प्रकारे आपण आठपट सुध्दा करू शकतो.

दीपचंदी ताल वाजविताना मात्र प्रत्येक मात्रेला एक काठी याप्रमाणे समेळ वाजविला जातो. आणि हा ताल वाजविताना समेळ सात मात्रांनी वाजविला जातो.

लेखक

या सात मात्रांपैकी पहिल्या दोन मात्रा मागोमाग एकाच हाताने (उजव्या) वाजवाव्या लागतात व नंतर तिसरी मात्रा डाव्या हाताने, चौथी उजव्या हाताने, पाचवी डाव्या हाताने, सहावी उजव्या हाताने व सातवी डाव्या हाताने वाजवावी लागते.

पहिल्या दोन मात्रा उजव्या हाताने वाजविल्यामुळे पहिल्या दोन मात्रांचे बोल 'त' या अक्षराने संबोधावे व त्याचे उच्चार 'ता' 'ती' असे म्हणावे आणि उरलेल्या मात्रा खाली दाखविल्या प्रमाणे ट आणि ती या प्रमाणे उच्चाराव्यात.

१	२	३	४	५	६	७
ता	ती	ट	ती	ट	ती	ट

वर दाखविल्याप्रमाणे समेळचे बोल आहेत व समेळ वाजविताना वरीलप्रमाणे तोडाने बोल म्हणत समेळ वाजवावा लागेल.

समेळ वाजवताना असे बसावे

समेळ

*Arms
D. S. K.*

कासाळे

घुमटाचा दुसरा साथीदार कासाळे. चित्रात दाखविल्याप्रमाणे कासाळे तीन प्रकारचे असते. सर्वात लहान त्याला झांझ असे म्हणतात. मध्यम आकाराचे कासाळे घुमटवादनात वापरतात तर नगारा, ढोल याच्या बरोबर वाजविल्या जाणाऱ्या कासाळ्याचा आकार मोठा असतो. सर्वात लहान आकाराची त्याला झांझ म्हणतात. दिसण्यास कासाळ्याप्रमाणेच पण कासाळ्याच्या मानाने त्याचा आकार खूप लहान असतो. झांझ ही बहुधा कीर्तनकार कीर्तन सांगण्यासाठी उपयोग करतो. तसेच दशावतारी नाटकामध्ये थण झांजेचा उपयोग केला जातो. लहान मुळे घुमटवादनात झांजेचा उपयोग करतात. कारण कासाळ्याच्या वजनामुळे त्यांना ते पेलत नसते.

कासाळे हे पंचधातूपासून तयार केले जाते. पितळेच्या धातूपासून (एकाच) सुध्दा कासाळे बनविले जाते. पण त्याचा आवाज बेसूर ऐकू येतो. आवाजात गोडवा नसतो. पितळ, तांबे, सिसे, लोह, अभ्रक [Brass, Copper, Lead, Turim, Zinc] अशा पाच धातूंपासून बनविलेले कासाळे योग्य असते. त्याच्या आवाजात गोडवा असतो. या पाच धातूंच्या मिश्रणात 'कासे' हा धातू जास्त प्रमाणात वापरलेला असल्यास त्याचा आवाज चांगला, अस्सल येत नाही. पितळ व तांबे यांच्या मिश्रणाने कासे हा धातू बनविला जातो. शिंगोत्सवात वाजविण्यात येणाऱ्या नगाऱ्यावरील सुवारीवादनात तसेच ढोल-ताशावरील रोमटामेळात या कासाळ्याचा उपयोग केला जातो. घुमटवादनात आपण जे कासाळे वाजवतो त्या कासाळ्यापेक्षा या कासाळ्याचा आकार मोठा असतो.

कासाळे क से वाजवावे

सर्वप्रथम आपण साध्या चालीने कासाळे वाजवू. कासाळेवादनात थैंड, त, क या तीन अक्षरांचा उपयोग करतात. कासाळे शिकताना सर्वप्रथम 'त' आणि 'क' ही दोन अक्षरे शिकुया. प्रथम उजव्या हातातील ज्याला दाले म्हणतात ते दाले डाव्या हातातील दाल्यावर मारून उजवा हात खाली घासत न्यावा व डावा हात तसाच वर घ्यावा व त्यांचा 'त' असा आवाज करावा. नंतर वर आलेल्या डाव्या हातातील दाले उजव्या हातातील दाल्यावर मारून घासत खाली न्यावे व उजव्या हातातील दाले परत वर आणावे. तेहा 'क' असा आवाज करावा. 'तक' 'तक' असा आवाज करीत आपण कासाळे वाजवीत राहावे. आता 'तक तक' हा आवाज मात्रांमध्ये कसा बसतो ते आपण पाहुया. ज्याप्रमाणे आपण समेळ वाजविताना एका मात्रेवर दोन काठ्या

वाजवितो, त्याचप्रमाणे कासाळे वाजविताना एका मात्रेवर दोन ठसे मारायचे.

उदा.	१	२	३	४
	ल भ	दो न	ती न	चा र
	त क	त क	त क	त क

वर दाखविल्याप्रमाणे प्रत्येक मात्रेचे दोन भाग करून पहिल्या अर्ध्या मात्रेवेळी 'त' व दुसऱ्या अर्ध्या मात्रेवेळी 'क' असा आवाज करीत कासाळे वाजवावे. चार मात्रांपर्यंत वाजविल्यावर त्याचा उच्चार 'तक' 'तक' 'तक' असा होईल. अशा पद्धतीने जर आपण त्याचा रियाज/सराव केला तर कासाळे वाजविणे काहीच कठीण नाही.

कासाळे वाजविताना जेव्हा आपण एक दाले दुसऱ्या दाल्यावर मारतो तेव्हा त्याचा आवाज कर्कश/विसंगत येणार नाही याची काळजी घ्यावी. मोठमोळ्याने जर आपण कासाळे वाजवू लागलो तर त्यापासून येणाऱ्या आवाजाचा आरती म्हणणाऱ्याला त्रास होतो. म्हणणारा काय म्हणतो ते कळत नाही. म्हणून कासाळे तसेच समेळसुध्दा वाजविताना ते नाजूक वाजविले पाहिजे. नगारा, ढोल यांच्या साथीला जेव्हा कासाळे वाजवितात तेव्हा ते मोठया आवाजाने वाजविले तर चालेल. कारण ढोल, नगारा तसेच त्याची संगत करणारी वाद्य ताशा यांचा आवाज खूप मोठा असतो.

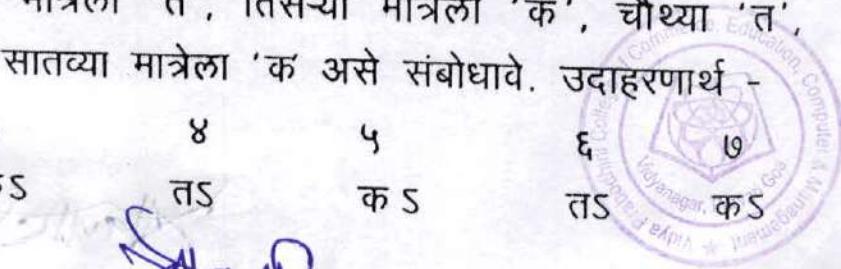
साध्या चालीने कासाळे व समेळ वाजविण्याची पद्धत एकच आहे. कासाळे वाजविताना जसे आपल्या हाताचे हावभाव होतात तेच हावभाव समेळ वाजविताना होतात. मात्र कासाळ्याचे बोल वेगळे व समेळचे बोल वेगळे आहेत.

आरती म्हणताना समेळवादकाला दुप्पट, चौपट, आठपटसुध्दा करता येते. परंतु कासाळेवादकाला तसे करता येत नाही. कासाळे फक्त लयीवर पकड धरून असते. जशी घुमटाची लय असते त्या लयीप्रमाणे कासाळे वाजविले जाते.

दीपचंदी ताल वाजविताना समेळवर एका मात्रेवर एक काठी वाजविली जाते. त्याचप्रमाणे कासाळ्याबाबतही एका मात्रेवेळी एक ठसा मारला जातो. उजव्या हातातील दाले प्रथम डाव्या हातातील दाल्यावर मारून ते घासत खाली न्यावे व लगेच उजव्या हातातील दाले वर घेऊन परत डाव्या हातातील दाले उजव्या दाल्यावर मारावे. असे सात मात्रांपर्यंत करावे. पहिल्या मात्रेवर आपण जो ठसा मारतो त्याला 'थै' असे संबोधावे. दुसऱ्या मात्रेला 'त', तिसऱ्या मात्रेला 'क', चौथ्या 'त', पाचव्या 'क' सहाव्या 'त' व सातव्या मात्रेला 'क' असे संबोधावे. उदाहरणार्थ -

१	२	३	४	५	६
थै	तै	कै	तै	कै	तै

Shambhu,

अशा प्राथमिक पद्धतीने जर आपण घुमटवादन शिकण्याचा प्रयत्न करू लागलो तर आपणाला ते सहज जमेल व आपण बन्यापैकी समेळवादक, घुमटवादक तसेच कासाळेवादक बनू शकतो.

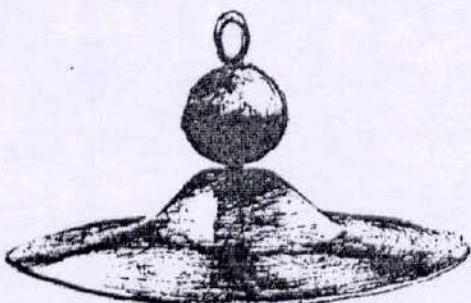
ही झाली समेळ, कासाळे व घुमट वाजविण्याची ख्वतंत्र पद्धत. आता ही पद्धत बरोबर आहे की चूक आहे ते सिध्द करून पहावे. तर काय करायचे एक घुमटवादक, एक समेळवादक व एक कासाळेवादक यांनी एकत्र वाजवायला बसावे एकट्याला (चौथ्याला) मात्रा मोजण्यासाठी बरोबर घ्यावे. ज्या लयीवर तो टाळी घालून मात्रा मोजतो त्याच लयीवर ते आपण वाजवावे.

साधीचाल

मात्रा	१	२	३	४
घुमट:	धिं ५	धिं ५	धिं ता	५ ५

समेळ:	ला भ	दो न	ती न	चा र
	ती ट	ती ट	ती ट	ती ट

कासाळे:	ला भ	दो न	ती न	चा र
	त क	त क	त क	त क

— ६ इंच —

लहान आकाराचे कासाळे/झांज - तीन इंच

मध्यम आकाराचे कासाळे - सहा इंच

मोठ्या आकाराचे कासाळे - आठ इंच

कासाळे असे वाजवावे

[Signature]

केरवा

'केरवा' हा चार मात्रांचा असतो. घुमटवादनातील केरवा या तालाचे बोल खालीलप्रमाणे आहेत.

केरवा मात्रा - ४

१	२	३	४	१	२	३	४
धिंधि	इता	इग	धिं४	धिंधि	इता	इग	धिं४
दुसरी चाल							
ताइ	इता	इग	धिं४	ताइ	इता	इग	धिं४

दोन चार वेळा उठाण वाजवून वरील चाली वाजवाव्या व जेव्हा दृत लय होते तेव्हा खालील मोड वाजवून गजर संपवावा (ठेवावा). त्यापूर्वी मुख्य गायकाने तीन वेळा वरील गजरातील 'गजानना गजवदना' हे तीन वेळा एकट्यानेच म्हणावे व नंतर घुमटवादकांनी मोड घेऊन गजर ठेवावा.

मोड

१	२	३	४
धिं४	धिं४	ताइ	इग
धिं४	धिं४	ताइ	इग
धिं४	ताइ	धिं४	ताइ
धिं४	ताइ	इता	इग
ताइ			

गणपतीची सुखकर्ता...आरती

पारंपरिक पध्दतीने वाजविणे

पारंपरिक पध्दतीने सुखकर्ता आरती म्हणताना ती दोन वेगवेगळ्या तालांत म्हणतात. पहिली ओळ ही दीपचंदी तालात (१४ मात्रांच्या) तर दुसरी ओळ म्हणताना प्रत्येकी सहा मात्रांच्या तिहाईत म्हणतात. या आरतीतील पहिली, तिसरी, पांचवी, सातवी याप्रमाणे एक सोडून दुसरी ओळ ही दीपचंदी तालात बसते तर दुसरी, चौथी, सहावी, आठवी अशी एक सोडून एक ही सहा मात्रांच्या तिहाईत (तीन वेळा) बसते. जेव्हा ही आरती पारंपरिक पध्दतीने म्हणतात तेव्हा 'सम' ही 'वार्ता विघ्नाची' या शब्दातील 'दु' वर घेतात. जर 'दुः' वर सम घेतली तर दीपचंदी

तालात बसत नाही. जर सात मात्रांत वाजविली तर दुःवर सम येते. परंतु या तालावर 'टाळी' घालून जर आरती म्हटली तर सम ही 'वार्ता विघ्नाची' च्या 'वा' वरच येते. आणि पुढील ओळीमध्ये म्हणजे वर सांगितल्याप्रमाणे तिसऱ्या, पांचव्या, सातव्या याप्रमाणे एक सोडून एक प्रत्येकी तीन वेळा दीपचंदी ताळी घालावी लागते.

काही वादक दीपचंदी ताल ७ मात्रामध्ये वाजवितात. सात मात्रांत वाजविताना $7 \times 2 = 14$ अशा पध्दतीने गणले जाते. जरी सात मात्रांनी वाजविला तरी टाळी १,४ व ११ वरच येर्इल. उदाहरणार्थ-

१	२	३	४	५	६	७
धिं॒	धिं॒	ॡ३	ता॒४	ॡ३	ता॒४	ॡ३
धिं॒	धिं॒	ॡ३	ता॒४	ॡ३	ता॒४	ॡ३

दीपचंदीची टाळी घालताना १, ४ व ११ या मात्रांवर टाळी व ८,९,१० वर काल येतो.

ताल दीपचंदी: मात्रा - १४, टाळी - १,४,११, खाली ८,९,१०

टाळी वाजवून आरती म्हणणे

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
सु॒३	ख॒३	३३	क॒३	३३	र्ता॒३	३३	दु॒३	ख॒३	३३	ह॒३	३३	र्ता॒३	३३
वा॒३	३३	३३	र्ता॒३	३३	वि॒३	३३	च्ना॒३	३३	३३	ची॒३	३३	३३	३३
वा॒३	३३	३३	र्ता॒३	३३	वि॒३	३३	च्ना॒३	३३	३३	ची॒३	३३	३३	३३
													२ वेळा

दुसरी ओळ म्हणताना सहा मात्रांच्या तिहाईत म्हणजेच सहा मात्रा तीन वेळा मोजाव्यात. मात्रा मोजताना पहिल्या मात्रेवर टाळी मारावी. दुसरी मात्रा बाहेर सोडावी. तसेच तिसऱ्या मात्रेवर टाळी मारावी. चौथी मात्रा बाहेर सोडावी व नंतर पाचव्या मात्रेवर टाळी मारावी व सहावी मात्रा बाहेर सोडावी. याप्रमाणे तीनवेळा कृती करावी. तीन वेळा अशाप्रमाणे प्रत्येक ओळीला (एक सोडून एक २,४,६,८

याप्रमाणे) ९ टाळ्या येतील.

१	२	३	४	५	६
नुर	वि॒३	पुर	वि॒३	प्रे॒३	३३
नुर	वि॒३	पुर	वि॒३	प्रे॒३	३३
कृ॒३	पा॒३	ज॒३	या॒३	ची॒३	३३

[Signature]

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
सS	SS	SS	बांS	SS	गींS	SS	सुंS	SS	SS	दंS	SS	रंS	SS
जंS	टींS	SS	शोंS	SS	दुंS	SS	रा॒S	SS	SS	चींS	SS	SS	SS
जंS	टींS	SS	शोंS	SS	दुंS	SS	रा॒S	SS	SS	चींS	SS	SS	SS

१	२	३	४	५	६
कंS	ठींS	झळ	के॒S	मा॒S	झळ
कंS	ठींS	झळ	के॒S	मा॒S	झळ
मु॒S	कत्ता॒S	फंS	लांS	चींS	SS

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
जंS	यंS	SS	दे॒S	SS	SS	वंS	जंS	यंS	SS	दे॒S	SS	SS	वंS
जंS	यंS	SS	मंS	SS	गंS	लंS	मूंS	SS	SS	तींS	SS	SS	SS
जंS	यंS	SS	मंS	SS	गंS	लंS	मूंS	SS	SS	तींS	SS	SS	SS

१	२	३	४	५	६
दंS	र्शन	मा॒S	त्रेंS	मंS	नंS
दंS	र्शन	मा॒S	त्रेंS	मंS	नंS
कांS	मंS	ना॒S	पुर	तींS	SS

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
रंS	SS	SS	लंS	SS	खंS	चींS	तंS	SS	SS	फंS	SS	रा॒S	SS
तुंS	जंS	SS	गौंS	SS	रींS	SS	कुंS	मंS	SS	रा॒S	SS	SS	SS
तुंS	जंS	SS	गौंS	SS	रींS	SS	कुंS	मंS	SS	रा॒S	SS	SS	SS

१	२	३	४	५	६
चंS	दंS	ना॒S	चींS	जंS	टींS
चंS	दंS	ना॒S	चींS	जंS	टींS
कुंS	कुंम	के॒S	शा॒S	रा॒S	SS

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
हींS	रे॒S	SS	जंS	डींS	तंS	SS	मु॒S	SS	SS	कू॒S	SS	टंS	SS
शोंS	SS	SS	भंS	SS	तो॒S	SS	बंS	SS	SS	रा॒S	SS	SS	SS
शोंS	SS	SS	भंS	SS	तो॒S	SS	बंS	SS	SS	रा॒S	SS	SS	SS

१	२	३	४	५	६
रण	झूण	तींS	संनु	पू॒S	रे॒S
रण	झूण	तींS	संन	पू॒S	रे
चर	णींS	घा॒S	गरी	या॒S	SS

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
जS	यS	SS	देS	SS	SS	वS	जS	यS	SS	देS	SS	SS	वS
जS	यS	SS	मेS	SS	गS	लS	मूS	SS	SS	तीS	SS	SS	SS
जS	यS	SS	मेS	SS	गS	लS	मूS	SS	SS	तीS	SS	SS	SS

१	२	३	४	५	६
दS	र्शन	माS	त्रेS	मS	नS
दS	र्शन	माS	त्रेS	मS	नS
काS	मS	नाS	पूर	तीS	SS

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
लS	SS	SS	बोS	SS	दS	रS	पिS	SS	SS	तांS	SS	बS	रS
फS	णीS	SS	वS	रS	बंS	SS	दS	SS	SS	नाS	SS	SS	SS
फS	णीS	SS	वS	रS	बंS	SS	दS	SS	SS	नाS	SS	SS	SS
१	२	३	४	५	६								
सर	ळS	सौS	डS	वS	क्र								
सर	ळS	सौS	डS	वS	क्र								
तुंS	डS	त्रीS	नय	नाS	SS								

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
दाS	SS	SS	सS	SS	राS	SS	माS	SS	SS	चाS	SS	SS	SS
वाS	टS	SS	पाS	SS	हेS	SS	सS	दS	SS	नाS	SS	SS	SS
वाS	टS	SS	पाS	SS	हेS	SS	सS	दS	SS	नाS	SS	SS	SS

१	२	३	४	५	६
संS	कS	टीS	पाS	वाS	वेS
नि�S	र्वाS	णीS	रS	क्षाS	वेS
सुर	वर	वंS	दS	नाS	SS

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
जS	यS	SS	देS	SS	SS	वS	जS	यS	SS	देS	SS	SS	वS
जS	यS	SS	मेS	SS	गS	लS	मूS	SS	SS	तीS	SS	SS	SS
जS	यS	SS	मेS	SS	गS	लS	मूS	SS	SS	तीS	SS	SS	SS

१	२	३	४	५	६
दS	र्शन	माS	त्रेS	मS	नS
दS	र्शन	माS	त्रेS	मS	नS
काS	मS	नाS	पूर	तीS	SS

1000

प्राथमिक पद्धतीने वाजविणे

पहिली ओळ दीपचंदी तालात

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
धिंड	धिंड	५५	धिंड	५५	धिंड	५५	धिंड	५५	ताड	५५	ताड	५५	५५

जेव्हा आरती म्हणण्यास सुरुवात होते त्यावेळी 'वार्ता' च्या 'वा' वर सम घ्यावी. 'वा' वर सम घेतल्यावर फक्त पहिल्या ओळीला वरील दीपचंदी ताल दोनच वेळा वाजवावा लागेल. कारण पहिल्या चौदा मात्रा समेपूर्वी 'सुखकर्ता दुःखकर्ता' या दोन शब्दांत होतात. नंतर आरती पुढे सादर करताना पुढील ओळीना एक सोडून एक दीपचंदी ताल तीन वेळा वाजवावा लागतो. तिसच्या वेळा अकराव्या मात्रेवर म्हणजेच 'ता' वर थांबून नंतर पुढील ओळीला सुरुवात करावी. पुढील ओळीला सुरुवात करण्यापूर्वी राहिलेल्या तीन मात्रा १२, १३, १४, या जमेस धराव्यात व नंतर पुढील ओळीला सुरुवात करावी. जर अकराव्या मात्रेवर थांबून बाराव्या मात्रेवरून पुढची ओळ म्हटली तर ते चुकीची ठरेल.

दुसरी ओळ:

दुसरी ओळ म्हणताना सहा मात्रांच्या तिहाईत म्हणावी.

१	२	३	४	५	६

धिंड	ताड	धिंड	धिंड	ताड	ताड	..३ वेळा

वरीलप्रमाणे बोल तीन वेळा वाजविणे आणि तिसच्या वेळी पाचव्या मात्रेवर म्हणजेच 'ता' वर थांबून सहाव्या मात्रेवरील 'ता' न वाजविता तो जमेस धरावा किंवा तोडाने, मनातल्या मनात तो म्हणावा व नंतर पुढील ओळ वाजवावी. पुढील ओळ वाजविताना सहाव्या मात्रेवरून वाजवू नये. तसे केल्यास ते चुकीचे ठरेल.

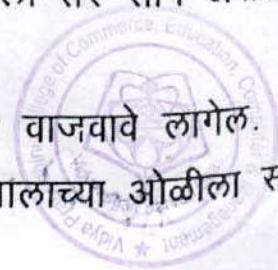
अशा पद्धतीने प्राथमिक स्तरावर आपण वरील आरती वाजवू शकतो. पुष्कळ सराव केल्यावर आपला हात घुमटवादनासाठी तयार झाला की नंतर आपण माध्यमिक स्तराच्या पद्धतीने वादन करू शकतो. माध्यमिक पद्धतीने आरती वाजविणे थोडे अवघड असते. पण आपण पुष्कळ सराव केला तर सोपे असते.

समेळ व कासाळे

ही आरती वाजविताना समेळ व कासाळे खालील प्रमाणे वाजवावे लागेल.

समेळ वाजविताना पहिल्या ओळीला म्हणजेच दीपचंदी तालाच्या ओळीला सात

Shant

मात्रांमध्ये वाजवितात. ताल चौदा मात्रांचा असला तरी त्याला समेळची साथ ७ X
 $2 = 14$ अशा गणनेने करतात.

समेळचे बोल:

साधी चाल:	१	२	३	४	५	६	७
	ताऽ	तिऽ	टऽ	तिऽ	टऽ	तिऽ	टऽ

वरील साध्या चालीची चौथ्या मात्रेवरुन दुप्पट करुया.

१	२	३	४	५	६	७
ताऽ	तिऽ	टऽ	तिट	तिट	तिट	तिट

त्याच मात्रेवरुन चौपट करुया.

१	२	३	४	५	६	७
ताऽ	तिऽ	टऽ	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट

आता वरील साध्या चालीची पहिल्या मात्रेवरुन दुप्पट व चौपट करुया.

१	२	३	४	५	६	७
दुप्पट:	ताति	टति	टति	टता	तिट	तिट
चौपट:	ताऽतिट	तिटतिट	तिटतिट	तिटताऽ	तिटतिट	तिटतिट

आठपट:

या पारंपरिक आरतीतील दीपचंदी तालातील ओळीना समेळ अदलून बदलून कसा वाजवितात ते आपण शिकलो. आता याच आरतीमधील सहा मात्रांच्या तिहाईत समेळ कसा वाजवावा ते शिकुया.

साधी चाल:	१	२	३	४	५	६
	तिट	तिट	तिट	तिट	तिट	तिट
दुप्पट:	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट
चौपट:	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट
आठपट:	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट	तिटतिट

१९९४

याच आरतीवेळी कासाळे कसे वाजवावे ते पाहुया.

कासाळे: दीपचंदी तालाला कासाळ्याची साथ करताना समेळप्रमाणेच सात मात्रांनी साथ केली जाते. या आरतीतील दीपचंदी तालातील ओळीना खालीलप्रमाणे साथ करावी.

१	२	३	४	५	६	७
थै८	त८	क८	त८	क८	त८	क८

कासाळे वाजविताना समेळप्रमाणे त्याची दुप्पट, चौपट करीत नाही. आरतीच्या लयीवर कासाळे वाजविले जाते.

आता दुसरी ओळ सहा मात्रांच्या तिहाईत घेताना कासाळे वाजविताना एका मात्रेला दोन ठसे मारायचे. जसे समेळ वाजविले जाते तसे. समेळप्रमाणे दुप्पट चौपट करीत नाही.

१	२	३	४	५	६	
तक	तक	तक	तक	तक	तक	- तिहाई

प्राथमिक पध्दतीने सुखकर्ता ही आरती वाजविण्यास आपण शिकलो. आता हीच आरती जरा चांगल्या जोमाने वाजवू, जेणे करून स्पर्धेसाठी किंवा दर्जेदार कार्यक्रमांवेळी म्हणता येईल. या आरतीतील धृपद तसेच प्रत्येक चरण वेगवेगळ्या चालीत-पध्दतीत कसे वाजवायचे ते पहा. सर्वप्रथम धृपद वाजवुया.

धृपद - पहिली ओळ

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
धिं८	धिं८	५८	धिं८	५८	धिं८	५८	धिं८	५८	५८	५८	५८	५८	५८
दुसरी ओळ													

१	२	३	४	५	६
धिंता	धिंता	धिंता	धिं८	तास	तास
धिंता	धिंता	धिंता	धिं८	तास	तास
धिंता	धिंता	धिंता	धिं८	तास	५८

HanR

पहिला चरण - पहिली ओळ

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
धिं	धिं	५५	धिं	धिं	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५

दुसरी ओळ

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
धिंधि	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५

दुसरा चरण - पहिली ओळ

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
धिं	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५

दुसरी ओळ

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५

अशाप्रमाणे आपण वेगवेगळ्या चालीत वरील आरती वाजवू शकतो.
 तेगवेगळ्या जोमात, चालीत वाजविण्याच्या आणणी काही पद्धती / चाली
 खालीलप्रमाणे आहेत. आपण ती कुठलीही वाजवू शकतो.

दीपचंदी तालातील प्रकार / चाली

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५

Shant

तालः दीपचंदी

मात्रा- १४, टाळी - १,४,११ काळ ८,९,१०.

वरील टाळीचा उपयोग करून दीपचंदी तालात आरती म्हणुया. याच तालात आपण शंकराची आरती कशी म्हणतात ते पाहू. ही आरती म्हणताना टाळी व काळ कुठल्या शब्दावर- अक्षरावर येतो ते दाखविले आहे. लवथवती ही आरती म्हणताना ब्रह्मांडी या शब्दावरील 'ब्र' या अक्षरावर सम घ्यावी व आरती पुढे म्हणावी. धृपद म्हणून झाल्यावर जयदेव जयदेव म्हणताना ताल बदलावा. जयदेव जयदेव या ओळीवर 'उठाण' मारावे/वाजवावे व नंतर दुप्पटीने केरवा वाजवावा, जेणेकरून लय वाढेल. 'आरती ओवाळू तूज कर्पुर गौरा' ही ओळ तीन वेळा म्हणावी व तिसऱ्या वेळी तिहाई घेऊन समेवरून परत दीपचंदी तालात पुढील चरण मूळ लयीवर सुरु करावा.

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
ल॒	व॑	स्स	थ॒	व॑	ती॑	स्स	वि॑	स्स	स्स	क्र॑	स्स	ल॑	स्स
ब्र॒	स्स	स्स	मां॑	स्स	डी॑	स्स	मा॑	स्स	स्स	ल॑	स्स	ल॑	स्स
वि॑	स्स	स्स	श॑	स्स	कं॑	स्स	ठ॑	स्स	स्स	का॑	स्स	ल॑	स्स
त्रि॑	स्स	स्स	ने॑	स्स	त्री॑	स्स	ज्वा॑	स्स	स्स	ल॑	स्स	स्स	स्स
ला॑	स्स	स्स	व॑	स्स	ण्य॑	स्स	सुं॑	स्स	स्स	द॑	स्स	र॑	स्स
म॑	स्स	स्स	स्त॑	स्स	की॑	स्स	बा॑	स्स	स्स	ल॑	स्स	स्स	स्स
ते॑	स्स	स्स	थु॑	नी॑	या॑	स्स	ज॑	ळ॑	स्स	नि॑	स्स	र्म॑	ळ॑
वा॑	स्स	स्स	हे॑	स्स	झ॑	ळ॑	झ॑	स्स	स्स	ल॑	स्स	स्स	स्स

वरील धृपद म्हणून झाल्यावर पुढे 'जय देवा जय देवा...' म्हणण्यापूर्वी ११ व्या मात्रेवर थांबून ('ला'वर) उरलेल्या तीन मात्रा गृहीत धरून पुढील समेवरून उठाण मारावे व लय वाढवावी.

वादकांनी अकराव्या मात्रेवर न थांबता चौदाव्या मात्रेपर्यंत वाजविले तर ते चुकीचे ठरणार नाही. चौदाही मात्रा वाजवून झाल्यावर पुढील समेवरून नंतर उठाण मारावे व केरवा वाजवावा. आरती ओवाळू ही ओळ तीन वेळा म्हणावी व तिसऱ्या वेळी तिहाई घेऊन नंतर पुढील समेवरून पुढचा चरण दीपचंदी तालात सुरु करावा. अशाप्रमाणे संपूर्ण आरती वाजवावी.

उठाणः

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
ता॑
ज॑	य॑	द॑	वा॑	ज॑	य॑	द॑	वा॑	ज॑	य॑	द॑	वा॑	ज॑	य॑

त्रिवेदी

उठाण मारल्यावर नंतर केरवा सुरु करावा.

१	२	३	४	१	२	३	४
धिंधि	इता	इग	धिं८	धिंधि	इता	इग	धिं८
SS	जय	शिव	शं८	क८	SS	राइ	SS

२ वेळा म्हणून झाल्यावर पुढील ओळ ३ वेळा म्हणावी व त्या ओळीला 'ताइ इता इग गधि' हा केरवा वाजवावा व तिसच्या वेळी मोड घेऊन पुन्हा पुढील चरण दीपचंदी तालात मूळ लयीमध्ये म्हणावा. याप्रमाणे संपूर्ण आरती म्हणावी.

१	२	३	४	१	२	३	४
ताइ	इता	इग	धिं८	ताइ	इता	इग	धिं८
आइ	SS	र८	ती८	ओ८	SS	वाइ	ब्ल८
SS	तूज	क८	पूर	गौ८	SS	राइ	SS

- २ वेळा

तिसच्या वेळा मोड घेऊन पुढील समेवरून पुढील चरण म्हणावा.

मोड

१	२	३	४	१	२	३	४
धिं८	धिं८	ताइ	SS	धिं८	धिं८	ताइ	आइ
आइ	SS	र८	ती८	ओ८	SS	वाइ	ब्ल८
१	२	३	४	१	२	३	४
धिं८	ताइ	धिं८	ताइ	धिं८	ताइ	इता	SS
SS	तूज	क८	पूर	गौ८	SS	राइ	SS

पुढील चरण-

मात्रा- १	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	
बोल-	धिं८	धिं८	SS	धिं८	SS	धिं८	SS	धिं८	SS	ताइ	SS	ताइ	SS	
चरण:	क८	SS	SS	पू८	र८	गौ८	SS	राइ	SS	SS	भो८	SS	लाइ	SS
	न८	य८	SS	नी८	SS	वि८	SS	शाइ	SS	SS	लाइ	SS	SS	SS
	अ८	SS	SS	धाइ८	SS	गी८	SS	पाइ	SS	SS	र्व८	SS	ती८	SS
	सु८	म८	SS	नाइ८	SS	च्याइ८	SS	माइ८	SS	SS	लाइ	SS	SS	SS
	वि८	भ८	SS	ती८	SS	चे८	SS	उ८	ध८	SS	ल८	SS	ण८	SS
	शि८	ती८	SS	कं८	SS	र८	SS	नि८	SS	SS	लाइ	SS	SS	SS
	ऐ८	SS	SS	साइ८	SS	शं८	SS	क८	र८	SS	शो८	SS	भे८	SS
	उ८	SS	SS	माइ८	SS	वे८	SS	लाइ८	SS	SS	लाइ	SS	SS	SS

जयदेवा जयदेवा.....

Shantip.

दुसरा चरण -

मात्रा:	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
बोल:	धिं	धिं	ss	धिं	ss	धिं	ss	धिं	ss	तां	ss	तां	ss	
चरण:	दे॒	ss	ss	वि॒	ss	दै॒	ss	त्या॒	ss	ss	सा॒	ss	ग॒	र॒
मं॒	ss	ss	थ॒	न॒	ै॒	ss	के॒	ss	ss	ले॒	ss	ss	ss	
त्या॒	ss	ss	मा॒	ss	जी॒	ss	अ॒	व॒	ss	ची॒	ss	त॒	ss	
ह॒	ला॒	ss	ह॒	ल॒	ऊ॒	ss	ठी॒	ss	ss	ले॒	ss	ss	ss	
ते॒	ss	ss	त्वा॒	ss	अ॒	ss	सू॒	र॒	ss	प॒	ss	ण॒	ss	
प्रा॒	ss	ss	श॒	ss	न॒	ss	के॒	ss	ss	ले॒	ss	ss	ss	
नि॒	ss	ss	ल॒	ss	कं॒	ss	ठ॒	ss	ss	ना॒	ss	म॒	ss	
प्र॒	ss	ss	सि॒	ss	ध्व॒	ss	झा॒	ss	ss	ले॒	ss	ss	ss	

जयदेव जयदेव....

शेवटचा चरण:

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
बोल -	धिं	धिं	ss	धिं	ss	धिं	ss	धिं	ss	तां	ss	तां	ss	

व्या॒	ss	ss	ग्रां॒	ss	ब॒	र॒	फ॒	णी॒	ss	व॒	र॒	ध॒	र॒	
सुं॒	ss	ss	द॒	र॒	म॒	द॒	ना॒	ss	ss	री॒	ss	ss	ss	
पं॒	ss	ss	च्या॒	ss	न॒	न॒	म॒	न॒	ss	मो॒	ss	ह॒	न॒	
मु॒	नी॒	ss	ज॒	न॒	सु॒	ख॒	का॒	ss	ss	री॒	ss	ss	ss	
श॒	त॒	ss	को॒	ss	टी॒	ss	चे॒	ss	ss	वि॒	ss	ज॒	ss	
वा॒	ss	ss	चे॒	ss	उ॒	ss	च्या॒	ss	ss	री॒	ss	ss	ss	
र॒	घु॒	ss	कु॒	ss	ल॒	ss	टी॒	ss	ss	ल॒	ss	क॒	ss	
रा॒	म॒	ss	दा॒	ss	सा॒	ss	अं॒	त॒	ss	री॒	ss	ss	ss	

जयदेव जयदेव....

वरील आरतीचा प्रत्येक चरण संपल्यावर 'जयदेव...' या दोन ओळी उठाण मारून केरव्यावर दुगण / दुप्पट करावी. हीच दुगुण / दुप्पट करण्यापूर्वी याच दोन ओळी आपण दीपचंदीच्या दुगणीत दुप्पटीत म्हणू शकतो व नंतर समेवरून उठाण मारून आपण त्याची केरवा वाजवून दुप्पट करू शकतो. असे केल्यास आरतीला अधिक रंग भरतो.

Shantilal,

ताल - धुमाळी

धुमाळी हा आठ मात्रांचा ताल आहे. या तालात आरती म्हणताना पहिल्या मात्रेवर टाळी वाजवावी. पांच, सहा, सात, आठ या मात्रांवर काल येतो. म्हणजे टाळी घालताना आपण काय करायचे तर पहिल्या मात्रेवर टाळी मारल्यावर दुसऱ्या मात्रेला हात वर घ्यावा व दोन, तीन, चार या मात्रांदरम्यान उजव्या हाताने डाव्या हाताला एक फेरा मारल्यावर आपला हात चौथ्या मात्रेला वर घ्यावा व नंतर पांच, सहा, सात, आठ या मात्रा बाहेर सोडाव्यात व पुन्हा पहिल्या मात्रेवर टाळी मारावी. अशा प्रकारे प्रत्येक आठ मात्रांत एकच टाळी वाजवावी. अर्थात पहिल्या मात्रेवर. या तालातील आरती म्हणताना जर अशा पद्धतीने टाळी घातली तर सहजपणे आपण आरती म्हणू शकतो.

या तालातील आरती म्हणताना आपण एक गोष्ट लक्षात ठेवली पाहिजे ती म्हणजे प्रत्येक आरतीतील प्रत्येक शब्दातील पहिले अक्षर टाळीबरोबर म्हणू नये. टाळी सोडून म्हणजे दुसऱ्या मात्रेतील 'दु' वर सुरु करावे. टाळीबरोबर जर शब्दातील पहिले अक्षर घेतले तर एका मात्रेने आरती चुकते आणि जर का टाळीवर पहिले अक्षर घेतले तर त्या अक्षराला आकार/आलाप एक मात्रेएवढा घ्यावा लागेल आणि असे केल्यास ऐकणाऱ्याला ते बरे वाटत नाही. ऐकणाऱ्याला ते खटकते. म्हणून आरती म्हणताना पहिल्या मात्रेवर शब्दातील पहिले अक्षर घेऊ नये. शब्दातील बाकीची अक्षरे दुसरे, तिसरे....याप्रमाणे समेवर येतात. घुमट, समेळ व कासाळे पहिल्या मात्रेवरुनच वाजवायला सुरुवात करावी.

उदाहरणासाठी आपण 'शंकर तनया भवभय हरणा' या गणपतीच्या आरतीतील एक ओळ म्हणुया.

मात्रा	-	१	२	३	४	५	६	७	८
ताल	-	धिं४	५५	धिं४	५५	धिं४	५५	५५	धिं४
आरतीचे बोल	-	५५	शं५	क५	र५	त५	न५	या५	५५
		५५	भव	भ५	य५	ह५	र५	णा५	५५
		५५	प५	च्या५	५५	र५	ती५	तू५	ज५
		ला५	५५	५५	५५	दे५	५५	वा५	५५

वरीलप्रमाणे 'तुजला' या शब्दातील शेवटचे अक्षर समेवर / पहिल्या मात्रेवर येते. परंतु पहिले अक्षर येत नाही. वरील संपूर्ण आरती आपण या तालात कशी बसते ती पाहुया. आरती सुरु करताना 'भवभय' च्या 'य' आणि 'हरणा'च्या 'ह' यांच्या मध्ये

Shant

सम घ्यावी.

धृपद

शंकर तनया भवभय हरणा पंचारती तुजला देवा
नमितो भावे विघ्न हरा ये तारी भक्ताला ॥५॥

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८
ताल -	धिं४	५५	धिं४	५५	धिं४	५५	५५	धिं४

आरतीचे गोल:

५५	शं४	क५	र५	त५	न५	या५	५५
५५	भव	भ५	य५	ह५	र५	णा५	५५
५५	पं५	च्या५	५५	र५	ती५	तु५	ज५
५५	ला५	५५	५५	दे५	५५	वा५	५५
५५	नमी	तो५	५५	भा५	५५	वे५	५५
५५	वि५	छं५	ह५	रा५	५५	ये५	५५
५५	ता५	री५	५५	भ५	५५	क्ता५	५५
५५	ला५	५५	५५	५५	५५	५५	५५

वरील धृपद म्हणतेवेळी जेव्हा आपण 'नमितो भावे विघ्न हरा ये' या ओळीवर पोहोचतो तेव्हा 'सरपट' वाजवावी. ही ओळ देन वेळा म्हणेपर्यंत सरपट (आठ मात्रांची) वाजवावी व 'तारी भक्ताला' म्हणताना तिहाई (मोड) वाजवावी. जेव्हा सरपट वाजवायला सुरुवात करतो तेव्हा ती सरपट मूळ लयीच्या दुप्पटीने वाजवावी व याच लयीने तिहाई घेऊन धृपद संपवावे व पुढील समेवरून पुढील चरण मूळ लयीमध्ये सुरु करावा.

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८
ताल -	धिं४	५५	धिं४	५५	धिं४	५५	५५	धिं४
५५	प्रे५	मा५	५५	नं५	५५	दे५	५५	
५५	स५	र्व५	लो५	५५	क५	हे५	५५	
५५	स्मर	ती५	५५	प५	द५	क५	म५	
५५	ला५	५५	५५	दे५	५५	वा५	५५	

ही ओळ म्हणताना दुसऱ्यावेळी 'देवा' म्हणू नये तर दुसऱ्या मात्रेवरून आठव्या मात्रेपर्यंत आकार / आलाप घ्यावा व पुढील ओळ म्हणावी व सरपट वाजवावी. सरपट वाजविण्यापूर्वी धुमाळीच्या सातव्या व आठव्या मात्रेवर 'ता' 'ता' असे वाजवून

गोवनी

धुमाळी संपवावी व नंतर सरपट वाजविण्यास सुरुवात करावी. सरपट वाजविण्यापूर्वी धुमाळी संपविताना शेवटच्या क्षणाला वरीलप्रमाणे ता, ता, (सातव्या व आठव्या मात्रेवर) वाजविण्याची पघदत आहे.

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८
सरपट-	धिं०	ता०	धिं०	ता०	धिं०	ता०	धिंधि०	धिंधि०
पुढील ओळ -	०००	गिरि	जाँ०	०००	की०	०००	तू०	०००
	०००	बै०	सो०	नी०	ना०	०००	ना०	०००

वरील ओळ दोन वेळा म्हणून झाल्यावर तिहाई वाजवावी व तिहाईबरोबर पुढील ओळ एकदाच म्हणावी.

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८
तिहाई -	धिंधि०	०००	०००	धिं०	०००	०००	धिंधि०	०००
	०००	धिं०	०००	०००	धिंधि०	०००	०००	धिं०
मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८
शेवटची ओळ -	०००	दा०	ख०	वि०	सी०	०००	ली०	०००
	०००	०००	०००	०००	०००	०००	०००	०००

.....आलाप.....

वरील प्रमाणे तिहाई वाजवून झाल्यावर या आरतीतील शेवटचा चरण म्हणावा.

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८
ताळ -	धिं०	०००	धिं०	०००	धिं०	०००	०००	धिं०
अंतच्याचे बोल -	०००	अव	त०	र०	ल०	०००	सी०	०००
	०००	भ०	क्त०	ज०	ना०	०००	ला०	०००
	०००	मु०	क्ती०	०००	द्या०	०००	या०	०००
	०००	०००	०००	०००	दे०	०००	वा०	०००

एवढे म्हणून झाल्यावर दुसऱ्या चरणाप्रमाणेच दुसऱ्या मात्रेवरून आठव्या मात्रेपर्यंत आलाप म्हणावा ('देवा' न म्हणता) व पुढील ओळ म्हणताना सरपट वाजवावी. सरपट वाजविण्यापूर्वी वरीलप्रमाणे सातव्या व आठव्या मात्रेवर ता, ता वाजवून नंतर समेवरून सरपट वाजवावी व पुढील ओळ सुरु करावी. सरपट वाजविताना मूळ लयीच्या दुप्पट वाजवावी.

[Signature]

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८
सरपट -	धिं०	ता०	धिं०	ता०	धिं०	ता०	धिं०	धिं०
ओळ -	५५	वि०	ठ०	ल०	सू०	५५	त०	५५

दोन वेळा ही ओळ म्हटल्यावर पुढील ओळीला तिहाई वाजवावी. तिहाई वाजविताना

ओळ एकदाच म्हणावी.

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८
तिहाई -	धिं०	५०	५०	धिं०	५०	५०	५०	५०
ओळ -	५५	भ०	व०	ब्दी०	५०	५०	ण्या०	५५

तिहाई वाजवून झाल्यावर पुढील समेवरून परत धृपद म्हणावे. धृपद म्हणताना वादकाने चार मात्रांच्या केरव्यात वाजवावे. सरपट वाजविताना जसे मूळ लयीच्या दुप्पटीने वाजवतात त्याचप्रमाणे परत धृपद वाजविताना केरवा सरपटीच्या दुप्पट लयीने वाजवावा. म्हणजेच मूळ लयीच्या चौपटीने.

असे करताना धृपदातील खालील ओळी केरवा तालात म्हणाव्या.

केरवा - मात्रा -

१	२	३	४	५	६	७	८
१) धिं०धिं०ता०	५०धि०	धिं०धिं०ता०	५०धि०	धिं०धिं०ता०	५०धि०	धिं०धिं०ता०	५०धि०
२) ता०ता०	५०धि०	ता०ता०	५०धि०	ता०ता०	५०धि०	ता०ता०	५०धि०
३) शं० कर०	तन०	या०५५	५०भव०	भ्य०	हर०	ना०	
४) अ० च्या०	रति०	तूज०	ला०५५	५५	दे०५५	वा०५५	

वरील ओळ दोन वेळा म्हणावी. पहिल्या वेळी क्रमांक १ तर दुसऱ्यावेळी २ क्रमांकाचा केरवा वाजवावा व नंतर पुढील ओळीला सरपट त्याच लयीने वाजवावी.

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८
सरपट -	धिं०ता०	धिं०ता०	धिं०ता०	धिं०धिं०	धिं०ता०	धिं०ता०	धिं०ता०	धिं०धिं०धि०
	५०मि०	तो०५५	भा०५५	वे०५५	५०वि०	५०हा०	रा०५५	ये०५५

आता त्याच लयीमध्ये पुढील ओळ म्हणून त्याच लयीमध्ये तिहाई वाजवावी व आरती संपवावी.

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८
तिहाई -	धिं०ता०	५०धि०	धिं०ता०	५०धि०	५०धि०	५०धि०	५०धि०	५०धि०
	५०ता०	री०५५	भ०५५	क्ता०५५	ला०५५	५५	५५	५५

अशाप्रमाणे आरती वाजविताना ती तीन लयीमध्ये वाजवावी. म्हणजेच सुरु करतो ती मूळ लय किंवा विलंबित, सरपट वाजविताना मध्यलय व केरवा वाजविताना दृत लयीवर वाजवावे. सरपट वाजविताना जशी मूळ लयीच्या दुप्पटीने वाजवतात त्याचप्रमाणे गायकाने मूळ लयीच्या दुप्पटीने म्हणावे व केरवा वाजवताना गायकाने चौपटीने म्हणावे त्याचप्रमाणे समेळवादक व कासाळवादकानेही. असे केल्याने आरतीला खूप रंग भरतो. एकाच लयीवर जर संपूर्ण आरती वाजविली तर ती उठत नाही आणि ऐकणाऱ्यालाही ते कंटाळवाणे वाटते.

वरील आरती ही एकाच धुमाळीने वाजविली आहे. धुमाळीचे अनेक प्रकार आहेत. त्यापैकी कोणत्याही धुमाळीने आपण वाजवू शकतो. एकाच आरतीमध्ये दोन ते तीन प्रकाराने धुमाळी वाजवली की आरतीला खूप रंग भरतो. तसेच घुमटवादकांचीही खासीयत कळते. आरतीचा प्रत्येक चरण जर तीन ओळीचा असेल तर प्रत्येक ओळीला वेगवेगळी धुमाळी आपण वाजवू शकतो. तसेच प्रत्येक ओळ ही दोन वेळा म्हटली जाते. (तिहाईची / मोडीची सोडून) तेव्हा एकाच ओळीला आपण दोन प्रकारे धुमाळी वाजवू शकतो.

धुमाळीचे काही प्रकार पुढीलप्रमाणे आहेत.

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८
१-	धिं४	५५	धिं४	५५	धिं४	ताऽ४	आ४४	धिं४४
२-	धिं४	५५	धिं४	५५	धिं४	ताऽ४	आ४४	आ४४
३-	धिं४	५ग	धिं४	५ग	धिं४	ताऽ४	५५	५ग
४-	धिं४	५ग	धिं४	५ग	धिं४	ताऽ४	५५	ताग
५-	धिं४	धिंधि	धिं४	धिंधि	धिं४	ताऽ४	५५	५५
६ -	धिं४	धिंधि	धिं४	धिंधि	धिं४	ताऽ४	ताऽ४	ताग
७ -	धिंधि	धिंधि	धिं४	५५	धिं४	ताऽ४	५५	५५
८-	धिंधि	धिंधि	धिं४	५५	धिं४	ताऽ४	तिर	किट
९-	धिंधि	धिंधि	धिं४	५५	धिं४	ताऽ४	धिं४ता	५ता
१०-	धिंधि	धिंधि	धिं४	५५	धिं४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४
११-	धिंधि	धिंधि	धिं४	५५	धिं४	ताऽ४	ताता	ताऽ४
१२-	धिंधि	धिंधि	धिं४	५५	धिं४	ताऽ४	ताता	ताता
१३-	धिंधि	धिंधि	धिंधि	धिंधि	धिं४	ताऽ४	५५	५५
१४-	धिंधि	धिंधि	धिंधि	धिंधि	धिं४	ताऽ४	धिं४ता	५ता

स्थानात,

१५-	धिंधि	धिंधि	धिंधि	धिंधि	१८	धिं	धिं	ताऽ	४४	४४
१६-	धिंधि	धिंधि	धिंधि	धिंधि	१९	धिं	धिं	ताग	४५	४५
१७-	धिं	ताग	धिं	धिं	२०	धिं	धिं	ताग	४६	४६
१८-	धिं	ताग	धिं	धिं	२१	धिंधि	धिंधि	ताग	४७	४७
१९-	धिं	ताग	धिंधि	धिंधि	२२	धिंधि	धिंधि	ताऽ	४८	४८
२०-	धिंधि	ताता	धिंधि	धिंधि	२३	धिं	धिं	ताऽ	४९	४९
२१-	धिंधि	ताता	धिंधि	धिंधि	२४	धिं	धिं	ताऽ	५०	५०
२२-	धिंता	धिंता	धिंता	धिंता	२५-	धिं	धिं	ताऽ	५१	५१
२३-	धिंता	धिंता	धिंता	धिंता	२६-	धिं	धिं	ताऽ	५२	५२
२४-	धिंता	धिंता	धिंधि	धिंधि	२७-	धिं	धिं	ताऽ	५३	५३
२५-	धिंता	४ग	धिंता	४ग	२८-	धिं	धिं	ताऽ	५४	५४
२६-	धिंता	४ग	धिंता	४ग	२७-	धिं	धिं	ताऽ	५५	५५
२७-	धिंता	४ता	धिं	४४	२८-	धिंता	४ता	४४	५६	५६
			धिंता							

अशाप्रमाणे धुमाळीचे अनेक प्रकार आहेत. त्यापैकी आपण कोणतीही, धुमाळी प्रत्येक आरतीमध्ये आपण वाजवू शकतो. आरती वाजविताना ज्या आरतीतील ओळी खाली स्वरात म्हणतात त्यावेळी कमीत कमी 'ता' असलेली धुमाळी वाजवावी. म्हणजेच जास्तीत जास्त 'धिं' असलेली वाजवावी. जास्तीत जास्त 'ता' असलेली धुमाळी जर यावेळी वाजविली तर म्हणणाऱ्याचा आवाज ऐकू येत नाही. तसेच ज्या धुमाळी उंच स्वरात (वरच्या पट्टीत) असतात त्यावेळी जास्तीत जास्त 'ता' असलेली धुमाळी वाजवावी. तसेच जास्तीत जास्त 'धिं' असलेली सुध्दा धुमाळी वाजवली तरी चालेल. म्हणजे आरती वाजविताना आपण एवढेच लक्षात ठेवले पाहिजे की आपण जे म्हणतो ते स्पष्टपणे रसिक श्रोत्यांना ऐकू आले पाहिजे.

ज्या प्रमाणे धुमाळीचे अनेक प्रकार आहेत त्याचप्रमाणे सरपटीचे पण अनेक प्रकार आहेत. खालील पैकी कोणतीही सरपट आपण आरतीमध्ये वाजवू शकतो.

मात्रा:	१	२	३	४	५	६	७	८
सरपट:	१) धिं	ताऽ	धिं	ताऽ	धिं	ताऽ	धिंधि	धिंधि
२)	ताऽ	धिंधि	धिं	ताऽ	धिंधि	धिं	ताऽ	धिं
३)	ताऽ	तिर	किट	ताऽ	तिर	किट	ताऽ	धिं
४)	धिंधि	४धिंधि	धिंधिंधि	धिंधि	तातिर	किटता	धिंता	तिरकिट

Alankar,

तिहाई सुध्दा अनेक प्रकार असते. आपण खाली दिलेली कोणतीही तिहाई वाजवू शकतो.

मात्रा:	१	२	३	४	५	६	७	८
१)	धिंधिं॒ता	॒गधि॑	॒ता॒ता	धिंधिं॒ता	॒गधि॒॑	॒ता॒ता	धिंधिं॒ता	॒गधि॑
२)	धिं॒ता	॒॒ता॑	॒॒ता॒॑	धिं॒ता	॒॒ता॒॑	॒॒ता॒॑	धिं॒ता	॒॒ता॒॑
३)	धिं॒ता	॒ति॒रकि॒ट	॒ता॒॒॒॒	धिं॒ता	॒ति॒रकि॒ट	॒ता॒॒॒॒	धिं॒ता	॒ति॒रकि॒ट
४)	धिं॒ता॒ता	॒गधि॒॑	॒ता॒॒॒	धिं॒ता॒ता	॒गधि॒॑	॒ता॒॒॒	धिं॒ता॒ता	॒गधि॒॑
५)	धिं॒ता	॒धि॒धि॒धि॒॒॒	॒ता॒॒॒	धिं॒ता	॒धि॒धि॒धि॒॒॒	॒ता॒॒॒	धिं॒ता	॒धि॒धि॒धि॒॒॒
६)	॒ति॒रकि॒ट	॒ति॒रकि॒ट	॒धिं॒ता	॒ति॒रकि॒ट	॒धिं॒ता	॒ति॒रकि॒ट	॒ति॒रकि॒ट	॒ति॒रकि॒ट
७)	॒धिं॒ता॒धिं॒ता	॒धिं॒ता॒धिं॒॒॒	॒ता॒॑	॒धिं॒ता॒धिं॒ता	॒धिं॒ता॒धिं॒॒॒	॒ता॒॒॒	॒धिं॒ता॒धिं॒ता	॒धिं॒ता॒धिं॒॒॒
८)	॒धिं॒ता॒ग	॒धिं॒ता॒ग	॒ता॒॒॒	॒धिं॒ता॒ग	॒धिं॒ता॒ग	॒ता॒॑	॒धिं॒ता॒ग	॒धिं॒ता॒ग
आरती	॒वा॒जवि॒ता॒ना		॒शो॒वटी	॒धृ॒पद	॒म्हणू॒न	॒सं॒पवि॒ता॒ना		

'चाल' वाजवायची पद्धत आहे. ही चाल वाजविताना म्हणणारे थांबतात व फक्त 'चाल' घुमटावर ही चाल वाजवितात. त्यालाच 'मोनी चाल' म्हणतात. ही 'मोनी चाल' कुठलीही आरती म्हणताना आपण वाजवू शकतो. ही चाल वाजवून झाली की तिच्या पुढे उठाण वाजवावे व थोडी लय वाढवावी व तिहाई वाजवून आरती संपवावी.

सुवारीवादनात (घुमटावरील) सुध्दा (मोनी चाल) वाजविण्याची पद्धत आहे. सुवारी वादनात ही चाल सुरुवातीला वाजवितात. सुवारी वादनातील 'मोनी चाल' वेगळी व आरतीतील मोनीचाल वेगळी असते. त्यांचे बोल वेगवेगळे असतात. आरतीवादनामध्ये ही चाल वाजवायलाच पाहिजे असे नाही. परंतु सुंवारीवादनात ही चाल वाजविलीच पाहिजे.

आरतीवादनात वाजवायच्या काही चाली खाली दिलेल्या आहेत.

मात्रा-	१	२	३	४	५	६	७	८
चाल-१)	धिं॒	धिं॒	॒ता॑	॒॒॒	धिं॒	॒॒॒	॒ता॑	॒॒॒
	धिं॒	॒ता॑	॒धिं॒	॒ता॑	॒ति॒	॒कि॒ट	॒ता॑	॒॒॒
	धिं॒	॒ता॑	॒ति॒	॒कि॒ट	॒धिं॒	॒ता॑	॒ति॒	॒कि॒ट
	॒ता॑	॒॒॒	॒ति॒	॒कि॒ट	॒ता॑	॒॒॒	॒ति॒	॒कि॒ट

वरील चाल दोन वेळा वाजवून झाल्यावर तिला लागून उठाण वाजवावे.
उठाण - ता ता ता ता ता ता ता ता
उठाण वाजविताना उठाणावरोबरच म्हणणाऱ्यांनी धृपदाची पुढील ओळ म्हणावी व दृतलय करून तिहाई घेऊन आरती संपवावी.

अमृता.

अशा प्रकारे आणखी काही चाली पुढे दिलेल्या आहेत.

	१	२	३	४	५	६	७	८
२)	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	धिंधिं४	धित्४
	ताऽ४	धिंधि४	धित्४	ताऽ४	धिंधि४	धित्४	ताऽ४	५५
	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४
	धिंधि४	धित्४	ताऽ४	धिंधि४	धित्४	ताऽ४	धिंधि४	धित्४
	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	५५
३)	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	तिर४	किट४
	ताऽ४	तिर४	किट४	ताऽ४	तिर४	किट४	ताऽ४	५५
	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४
	तिर४	किट४	ताऽ४	तिर४	किट४	ताऽ४	तिर४	किट४
	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	५५
४)	धिं४	धिं४	ताऽ४	५५	तिर४	किट४	ताऽ४	५५
	धिं४	ताऽ४	तिर४	किट४	तिर४	किट४	ताऽ४	५५
	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	तिर४	किट४	ताऽ४	५५
	तिर४	किट४	ताऽ४	तिर४	किट४	ताऽ४	तिर४	किट४
	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	५५
५)	तिर४	किट४	ताऽ४	५५	तिरॣ	किट४	ताऽ४	५५
	धिं४	धिंता४	५ग४	धिं४	तिरॣ	किट४	ताऽ४	५५
	धिंधि४	धिंता४	५ग४	धिं४	धिंधि४	धिंता४	५ग४	धिं४
	धिं४	धिं४	ताऽ४	तिरॣ	किटॣ	ताऽ४	तिरॣ	किटॣ
	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	५५
६)	धिं४	५५	ताऽ४	५५	तिरॣ	किटॣ	ताऽ४	५५
	धिं४	ताऽ४	तिरॣ	किटॣ	ताऽ४	५५	धिं४	५५
	ताऽ४	५ता४	५ग४	धिं४	ताऽ४	५ता४	५ग४	धिं४
	ताऽ४	तिरॣ	किटॣ	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	तिरॣ	किटॣ
	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	५५
७)	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	धिंधि४	धित्४
	ताऽ४	धिंधि४	धित्४	ताऽ४	धिंधि४	धित्४	ताऽ४	५५
	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४	धिं४	ताऽ४
	धिंधि४	धित्४	ताऽ४	धिंधि४	धित्४	ताऽ४	धिंधि४	धित्४
	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	ताऽ४	५५

संगीत

c)	धिं	धिं०	धिं०	धिं०	धिं०	ता०	तिर	किट
	ता०	तिर	किट	ता०	तिर	किट	ता०	००
	धिं०	ता०	तिर	किट	ता०	००	धिं०	ता०
	तिर	किट	ता०	००	धिं०	ता०	तिर	किट
	ता०	००
१)	धिं०	धिं०	ता०	००	धिं०	धिं०	ता०	००
	धिं०	ता०	धिं०	ता०	धिंधि०	धित्०	ता०	००
	धिं०	ता०	धिं०	ता०	धिं०	ता०	धिं०	ता०
	धिंधि०	धित्०	ता०	धिंधि०	धित्०	ता०	धिंधि०	धित्०
	ता०	००
१०)	धिं०	००	ता०	००	धिंधि०	धित्०	ता०	००
	धिंधि०	धिंता०	००	धिं०	तिर	किट	ता०	००
	तिर	किट	धिंता०	००	ता०	००	तिर	किट
	धिंता०	००	ता०	००	तिर	किट	धिंता०	००
	ताधि०	ताधि०	ता०ता०	००	ताधि०	ता०धि०	ता०ता०	००
	ताधि०	ताधि०	ता०ता०	ताधि०	ताधि०	ता०धि०	ता०ता०	ताधि०
	ता०	००

आरती वाजविताना जेव्हा धृपदाची दुप्पट किंवा चौपट करतो त्यावेळी आपण
चार मात्रांचे खाली दाखविल्याप्रमाणे कोणतेही तुकडे (बोल) वाजवू शकतो.

	१	२	३	४
१)	धिंधि०	०० ता०	०० ग	धिं०
२)	ता०	०० ता०	०० ग	धिं०
३)	धिंता०	०० ता०	०० ग	धिं०
४)	ता०ता०	०० ता०	०० ग	धिं०
५)	धिंधि०	धिंता०	०० ग	धिं०
६)	ता०ता०	ता०ता०	०० ग	धिं०
७)	धिंता०	ता०ता०	०० ग	धिं०
८)	धिंता०	धिंता०	०० ग	धिं०
९)	धिंता०	०० ता०	०० ता०	०० ग
१०)	धिंता०	धिंता०	०० ता०	०० ग

४/४

११)	धिं	धिंधि	८ धि	धिं
१२)	ता	धिंधि	८ धि	धिं

आठ मात्रांचे तुकडे / बोल

	१	२	३	४	५	६	७	८
१)	ताऽ	धिं	ताऽ	धिं८	ताऽ	८ता	८ग	धिं८
२)	ताऽ	धिं८	ताऽ	धिं८	८ता	८ता	८ग	धिं८
३)	ताऽ	धिं८	ताऽ	धिं८	८ता	८ता	८ग	धिं८
४)	ताऽ	धिं८	ताऽ	धिं८	८ता	८ता	८ता	८ता
५)	धिं८	८ता	८धिं८	८धिं८	८ता	८ता	८ग	८ता
६)	धिं८	८धिं८	८धि	८धिं८	८ता	८ता	८ता	८ता
७)	धिं८	८धिं८	८धि	८धिं८	८ता	८८	८ता	८ता
८)	धिं८	८धिं८	८धि	८धिं८	८ता	८८	८ता	८ग
९)	८ता	८ग	८धिं८	८ग	८धिं८	८ता	८ता	८ग
१०)	धिं८	८धिं८	८ग	८धिं८	८धिं८	८ग	८धिं८	८धिं८
११)	८धिं८	८धिं८	८ग	८धिं८	८धिं८	८ग	८ता	८ता
१२)	८धिं८	८धिं८	८ग	८धिं८	८धिं८	८ग	८धिं८	८धिं८
१३)	८ता	८ता	८८	८ता	८ता	८ग	८धिं८	८धिं८
१४)	८ता	८धिं८	८ता	८धिं८	८तर	किट	८ता	८धिं८
१५)	८धिं८	८ता	८ग	८धिं८	८ता	८	८ता	८ता
१६)	८धिं८	८धिं८	८धि	८धिं८	८धिं८	८धि	८धिं८	८धिं८
१७)	८धिं८	८धिं८	८धि	८धिं८	८तर	किट	८ता	८धि
१८)	८धिं८	८धिं८	८धि	८धिं८	८धिं८	८धिं८	८ग	८धि
१९)	८धिं८	८ता	८ग	८धिं८	८ता	८ता	८ग	८धि

S. A. H. M.

झपताल

मात्रा - १०, टाळी - १,३,८, खाली काल - ६,७

बोल

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
धिं	ss	धिं	ताऽ	ताग	तिरकिट	ताऽ	धिंधिं	ताऽ	ताग

झपतालातील आरती:

गणराज आज तू सुप्रसन्न होई मला
 करितो मी पंचारती मोरया तुला ॥४॥
 मूषक वाहनी बैसोनिया येई धाऊनी
 मम मस्तकी वरदहस्त तुवा ठेवुनी ॥१॥
 पूर्ण करी मम हेतू दयाद्र होऊनी
 लावि तव भजनी अजिदास विघ्नला ॥२॥

वरील आरती मात्रांमध्ये कशी बसते ते पहा.

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
गऽ	णऽ	राऽ	ss	जऽ	आऽ	जऽ	तूऽ	ss	ss
सुऽ	प्रऽ	सऽ	ss	॒न्	होऽ	ईऽ	मऽ	लाऽ	ss
कऽ	रिऽ	तोऽ	ss	॒मी	पं	चाऽ	रऽ	तीऽ	ss
मोऽ	रऽ	याऽ	ss	ss	तुऽ	ss	लाऽ	ss	ss
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
मुऽ	षऽ	कऽ	ss	वाऽ	हऽ	ss	नीऽ	ss	ss
बैऽ	सोऽ	निः	ss	॒या	येऽ	ईऽ	धाऽ	ऊऽ	नीऽ
मऽ	मऽ	मऽ	स्तऽ	कीऽ	वऽ	रऽ	दऽ	हऽ	स्तऽ
तुऽ	ss	वाऽ	ss	ss	ठेऽ	वोऽ	नीऽ	ss	ss
पूऽ	र्णऽ	कऽ	ss	॒री	मऽ	मऽ	हेऽ	ss	॒तू
दऽ	याऽ	द्रऽ	ss	ss	होऽ	ऊऽ	नीऽ	ss	ss
लाऽ	विः	तऽ	ss	॒व	भऽ	जऽ	नीऽ	ss	ss
अऽ	जिः	दाऽ	ss	॒स	विः	डुऽ	लाऽ	ss	ss

११।। १२।।

एवढे झाल्यावर शेवटी धृपद म्हणताना ते दुप्पटीत याच तालात म्हणावे व

[Signature]

तिहाई (मोड)

१	२	३	४	५	६	७
१) धिंताता	ताऽताग	ताऽधिंता	ऽताता	तागता	धिंताता	ताऽताग
२) धिंताऽग	धिंताऽग	ताऽधिंता	ऽगधिंता	ऽगताऽ	धिंताऽग	धिंताऽग
३) ताऽधिंता	धिंताधिंता	धिंताधिंता	धिंताऽग	धिंताधिंता	ऽगधिं	धिंताऽग

रुपक तालातील आरती

१	२	३	४	५	६	७
येऽ	स्स	ईऽ	होऽ	स्स	स्स	स्स
विऽ	द्वुऽ	ले॒	मा॒	स्स	झे॒	स्स
मा॒	स्स	झे॒	मा॒	स्स	ऊ	ली॒
येऽ	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स
निढ	ळा॒	स्स	व॒	स्स	री॒	स्स
क॒	र॒	स्स	ठे॒	द्वु॒	नी॒	स्स
वा॒	स्स	ट॒	मी॒	स्स	पा॒	स्स
हे॒	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स ॥धृ.॥
आ॒	स्स	स्स	ली॒	स्स	या॒	स्स
गे॒	ली॒	या॒	हा॒	स्स	ती॒	स्स
धा॒	स्स	डी॒	नि॒	स्स	रो॒	स्स
प॒	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स
पं॒	ढ॒	र॒	पू॒	स्स	री॒	स्स
गा॒	हे॒	स्स	मा॒	स्स	झी॒	स्स
मा॒	स्स	स्स	य॒	स्स	बा॒	स्स
प॒	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स ॥१॥ येई हो.....
पि॒	व॒	ळा॒	पि॒	स्स	तां॒	स्स
ब॒	र॒	स्स	कै॒	स्स	सा॒	स्स
ग॒	ग॒	स्स	नि॒	स्स	झ॒	ल॒
क॒	स्स	स्स	ला॒	स्स	स्स	स्स
ग॒	र॒	डा॒	व॒	स्स	री॒	स्स
बै॒	सो॒	नी॒	मा॒	स्स	झा॒	स्स

Shantaram

कै	वा॒	स्स	री॒	स्स	आ॒	स्स
ला॒	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स	॥२॥ येई हो
वि॒	गो॒	स्स	बा॒	स्स	चे॒	स्स
रा॒	स्स	ज्या॒	आ॒	स्स	म्हा॒	स्स
नि॒	स्स	त्या॒	दि॒	पा॒	वा॒	स्स
ळी॒	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स
वि॒	ष्णू॒	स्स	दा॒	स्स	स॒	स्स
ना॒	मा॒	स्स	जी॒	स्स	वे॒	स्स
भा॒	स्स	वे॒	ओ॒	स्स	वा॒	स्स
ळी॒	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स	॥३॥ येई हो.....

वरील तालातील आरती सादर करताना किंवा म्हणताना वर दाखविल्याप्रमाणे रुपकाचा कोणताही प्रकार आपण वाजवावा. परंतु प्रत्येक ओळ संपविताना म्हणजेच ओळीच्या शेवटच्या आवर्तनात कमीत कमी 'ता' आणि जास्तीत जास्त 'धिं' असलेला रुपक वाजवावा. उदाहरणार्थ -

१	२	३	४	५	६	७
१) ता॒	ता॒	ता॒ग	धिंधि॑	धिंधि॑	धिंधि॑	धिंधि॑
२) ता॒	ता॒	ता॒ग	धिं॑धि॑	॑धिं॑धि॑	॑धिं॑धि॑	॑धिं॑धि॑

असे केल्याने प्रत्येक ओळीच्या शेवटच्या आवर्तनात जो आकार आलाप आपण घेतो तो स्पष्टपणे श्रोत्यांना ऐकू येतो.

शेवटचा म्हणून झाल्यावर परत धृपद म्हणताना ते दुष्पटीने म्हणावे व तिहाई वाजवून आरती संपवावी. 'माझे माऊळी ये' ही ओळ तीन वेळा म्हणावी व तिसऱ्या वेळी तिहाई वाजवून खाली दाखविल्याप्रमाणे आरती संपवावी.

१	२	३	४	५	६	७
तिहाई	धिंता॒	तिरकि॒ट	ता॑धि॑	ता॒तिर	कि॒टता॑	धिंता॒
आरतीचे बोल - मा॒	॑	झे॑	मा॑	॑	ऊ॑	ली॑
॑ग	॑धि॑	॑धिंता॑	॑ग	॑धि॑	॑धिंता॑	॑ग
ये॑	॑	॑	॑	॑	॑	॑

किंवा शेवटचा चरण म्हणून झाल्यावर धृपद म्हणताना ताल बदलावा. हीच आरती आता पुढे दीपचंदी तालात कशी म्हणावी ते दाखविले आहे. फक्त धृपदच या

Alka

तालात म्हणावे व नंतर उठाण मारून केरवा तालात हेच धृपद म्हणावे. केरवा तालात म्हणताना लय वाढवावी व परत हेच धृपद मूळ तालात म्हणजेच रुपक तालात मध्य लयीवर म्हणावे व वर दाखविल्याप्रमाणे तिहाई घेऊन आरती संपवावी.

दीपचंदी

धि	धिं	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
येऽ	९९	ई९	हो९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९
माऽ	९९	झ९	माऽ	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९
निऽ	९९	ळ९	व९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९
वाऽ	९९	ट९	मी९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९	९९

उठाण

ता	ता	ता	ता	ता	ता	ता	ता	१
१	२	३	४	५	६	७	८	
९९	येऽ	९९	ई९	हो९	९९	९९	९९	

के रवा

पहिली ओळ

धिंधि	१ता	२ग	३	४
१	२	३	४	
९९	विऽ	९९	लेऽ	
माऽ	९९	झ९	९९	
९९	माऽ	९९	झ९	
माऽ	९९	९९	ली९	
येऽ	९९	९९	९९	
९९	९९	९९	९९	

दुसरी ओळ

१	२	३	४
९९	९९	९९	९९
ताऽ	१ता	२ग	३
९९	निऽ	९९	९९
९९	९९	९९	९९
९९	९९	९९	९९
९९	९९	९९	९९
९९	९९	९९	९९
९९	९९	९९	९९

१००

मी॒	५५	पा॒	५५
हे॒	५५	५५	५५
५५	५५	५५	५५

आता परत केरवा तालात पहिली ओळ दोन वेळा वाजवावी व 'माझे माझली ये' तीन वेळा म्हणून तिसच्या वेळी तिहाई घेऊन परत आरतीचे धृपद रुपक तालात म्हणावे व वर दाखविल्याप्रमाणे तिहाई वाजवून आरती संपवावी.

एक ताल

मात्रा - १२, टाळी - १, ५, ९, ११

एकताल हा बारा मात्रांचा ताल आहे. टाळी घालताना वर दाखविल्याप्रमाणे १,५,९ व ११ या मात्रांवर घालावी. या तालाचा उपयोग जास्त करून नाट्यसंगीत, भक्तीसंगीतामध्ये होतो. या तालात नाट्यगीते, भक्तीगीते पुष्कळ आहेत. याच तालात आपण आरती म्हणुया. याच तालातील आरती खाली दिली आहे. ती एकतालात कशी बसते ते आपण पाहू.

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
धिं॒	५५	धिं॒	धिं॒	८५	५५	धिं॒	धिं॒	८५	५५	८५	८५

आरतीचे बोल

आरती अनंत भुजा विठु पंढरीराजा
न चालती उपचार मने सारिली पूजा ॥५॥
परेस पार नाही न कळे निगमाठाई
भुलला भक्ती भावे लाहो घेतला देही ॥१॥ आरती...
अनिर्वाच्या शुद्धबुद्ध उभा राहिला निट
रामा जनार्दनी पायी रचिली विट ॥२॥ आरती....

वरील आरतीची एकतालात विभागणी कशी होते ते पहा.

बोल -	धिं॒	५५	धिं॒	धिं॒	८५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
आरतीचे बोल - आ॒	५५	८५	८५	८५	८५	८५	८५	८५	८५	८५	८५	८५
	वि॒	ठू॒	य॒	ठ॒	री॒	८५	८५	८५	८५	८५	८५	८५
	न॒	चा॒	ल॒	ती॒	ऊ॒	प॒	चा॒	८५	८५	८५	८५	८५
	म॒	नी॒	सा॒	रि॒	ली॒	८५	८५	८५	८५	८५	८५	८५

S. A. M. B.

॥५॥

एवढे म्हणून झाल्यावर आता पहिली ओळ परत तीन वेळा म्हणावी व तिसऱ्या वेळी खाली दाखविल्याप्रमाणे मोड घेऊन समेवरुन पुढील चरणास सुरुवात करावी.

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
धिं	SS	धिं	धिं	तां	SS	तां	तीर	किट	तां	ता	SS	
आं	SS	रं	तीं	अं	नं	तं	भुं	जां	SS	SS	SS	
तां	तिर	किट	तां	ता	SS	तां	तिर	किट	तां	ता	SS	
विं	दुं	पं	दं	रीं	SS	रा॒	SS	जां	SS	SS	SS	

पहिला चरण

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
आरतीचे बोल -	पं	रे॒	SS	सं	पां	SS	SS	रं	नां	SS	हीं	SS
	नं	कं	ळे॒	SS	निं	गं	मां	SS	ठां	SS	ईं	SS
	भुं	लं	लां	SS	भं	क्तीं	भां	SS	वे॒	SS	SS	SS
	लां	हो॒	घे॒	तं	लां	SS	दे॒	SS	हीं	SS	SS	SS

चरण म्हणून झाल्यावर वर म्हटल्याप्रमाणे धृपद म्हणावे व मोड घेऊन पुढील चरण सुरु करावा.

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
आरतीचे बोल -	अं	निं	र्वां	च्यां	शुं	ध्वं	बुं	SS	ध्वं	SS	SS	SS
	ऊं	भां	रां	हि॒	लां	SS	निं	SS	टां	SS	SS	SS
	रां	SS	मां	जं	नां	SS	दं	SS	नीं	SS	SS	SS
	पां	यी॒	रं	ची॒	ली॒	SS	विं	SS	टं	SS	SS	SS

अंतरा म्हणून झाल्यावर वरीलप्रमाणे धृपद म्हणावे व मोड घेऊन आरती संपवावी.

किंवा अंतरा म्हणून झाल्यावर धृपद म्हणताना पुढील समेवरुन ताल बदलावा. पाहिजे असल्यास आपण दीपचंदी तालात सुध्दा म्हणू शकतो व नंतर उठाण घेऊन हेच धृपद केरवा तालात म्हणू शकतो. अशा वेळी परत मोड/तिहाई घेऊन परत हेच धृप मूळ तालात म्हणजेच एकतालात म्हणावे व मोड घेऊन आरती संपवावी.

याच आरतीचे धृपद दीपचंदी तालात कसे म्हणता येईल ते पाहुया.

दीपचंदी -

मात्रा -	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
बोल -	धिं	धिं	॒	धिं	धिं	ता॒	॒	धिं	धिं	॒	ता॒	॒	ता॒	॒
आ.बोल -	आ॒	॒	॒	॒	॒	ती॒	॒	अ॒	॒	न॒	॒	॒	भु॒	॒
	जा॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒
	वि॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	री॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒
	जा॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒
	न॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒
	र॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒	॒

[Signature]

म नी ५ सा ५ रि ५ ली ५ ५ ५ पू ५ ५ ५
जा ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

उठाण

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
५ आ र ती अ नं त भू

केरवा

बोल - धिंधिं	५ता	५ग	धि	धिंधिं	५ता	५ग	धिं
जा	५	५	५	वि५	दु	पं	ढ
री	५	५	रा	जा	५	५	५
न५	चा५	ल५	ती५	उ५	प५	चा५	४५
र५	४५	४५	४५	म५	नी५	सा५	रि५
ली५	४५	४५	पू५	जा५	४५	४५	४५

एवढे म्हणून झाल्यावर 'आरती अनंतभुजा विठु पंढरी राजा' ही ओळ तीन वेळा म्हणावी व तिसच्यावेळी 'विठु पंढरी राजा' या ओळीवर तिहाई घेऊन परत समेवरुन हीच आरती मूळ तालात म्हणजेच एकतालात म्हणावी व सुरुवातीला आपण ज्याप्रमाणे धृपद म्हटले त्याचप्रमाणे म्हणावे व मोड घेऊन आरती संपवावी.

मोड

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६
धिंधि	५ती	५ग	धिं	५ता५	५ता५	धिंधिं	५ता५	५ग	धिं५	५ता५	५ता५	धिंधिं	५ता५	५ग	धिं५
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६
वि५	दु५	पं५	ढ५	री५	४५	रा५	४५	जा५	४५	४५	४५	४५	४५	४५	४५

ताल - त्रिताल

मात्रा १६, टाळी - १, ५, १३

त्रितालात आरती म्हणताना वर दाखविल्याप्रमाणे १, ५ व १३ या मात्रांवर टाळी घालावी. १, १० व ११ या मात्रांवर काल येतो. म्हणजे टाळी घालताना या तिन्ही मात्रा हातवारे करून बाहेर सोडाव्यात. या तालात आरती म्हणताना पहिल्या मात्रेवर आरतीतील प्रत्येक शब्दाचे पहिले अक्षर घेऊ नये तर सम सोडून म्हणजेच दुसऱ्या मात्रेवरुन सुरु करावे. पहिल्या मात्रेवरुन जर पहिले अक्षर घेतले तर त्या अक्षराला जास्त आकार द्यावा लागतो, म्हणजे आलाप घ्यावा लागतो. उदाहरणार्थ -

Shantaram.

मात्रा - १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६
 श्रीं SS गंड णंड रांड SS यांड SS पांड वंड तींड तंड नंड यांड SS
 हीच ओळ सम सोऱ्हन म्हटली तर खालीलप्रमाणे म्हणावी लागेल.

मात्रा - १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६
 SS श्रीं गंड णंड रांड SS यांड SS पांड वंड तींड तंड नंड यांड SS
 ही संपूर्ण आरती त्रितालामध्ये कशी बसते ते खाली दाखविले आहे.

आरती :

श्री गणराया पार्वती तनया येई मज भेटी ।

तव चरणांची देवा मजला आवड बहु मोठी ॥४॥

दीन जनांचा कैवारी तू असशी गणराया

कार्यारंभी नमितो तुजला विघ्ने निवाराया ॥१॥ श्री गणराया.....

भक्तांचा तू असुनी कैवारी मूषकी वैसोनी येसी

त्वरीतची येसी सर्व संकटे निरसूनी ताराया ॥२॥

हेची जाणुनी नारायणसूत शरण तुझ्या पाया

तरी दयाळा अजी मम करुणा येवो तव हृदयी ॥३॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६
 धिंड SS तांड SS तिर किट धिंडधि डधिंड तिर किट तांड SS धिंड धिंड तांड तांग
 त्रिताल

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६
 धिंड SS तांड SS तिर किट धिंडधि डधिंड तिर किट तांड SS धिंड धिंड तांड तांग
 SS श्रीं गंड णंड रांड SS यांड SS पांड वंड तींड तंड नंड यांड SS
 SS येंड ईंड SS मंड जंड भेंड SS टींड SS गणंड रांड SS यांड SS
 SS तव चंड रंड णांड SS चींड SS देंड वांड SS मंड जंड लांड SS
 SS आंड वंड डंड वांड हुंड भोंड SS टींड SS गण रांड SS यांड SS ॥४॥
 SS दींड नंड जंड नांड SS चांड SS कैंड वांड SS रींड SS तूंड SS
 SS अस सींड SS गंड णंड रांड SS यांड SS नंड SS तंड SS
 SS कांड यांड SS रंड SS भींड SS नंड नमि तोंड SS तुंड जंड लांड SS
 SS विंड घेंड SS निंड वांड रांड SS यांड SS गण रांड SS यांड SS ॥१॥
 SS भंड वक्तांड SS चांड SS तूंड SS असु नींड कैंड वांड SS रींड SS
 SS मूष कींड वैंड सोंड नींड येंड SS सींड SS गण रांड SS यांड SS
 SS त्वरी तंड चींड येंड SS सींड SS जंड वंड संड SS कंड टेंड SS
 SS निर सूंड नींड तांड SS रांड SS यांड SS गण रांड SS यांड SS ॥२॥
 SS हेंड चींड SS जांड SS णूंड नींड SS नांड रांड यण सूंड SS तंड SS
 SS शर णंड तूंड झ्यांड SS पांड SS यांड SS गण रांड SS यांड SS
 SS तंड रींड दंड यांड SS लांड SS अजी मंड मंड कंड रुंड णांड SS
 SS येंड वोंड SS तंड वंड हंड दंड यींड SS गण रांड SS यांड SS ॥३॥

Shantiprakash

वरील आरती सोळा मात्रांत कशी बसते ते दाखविले आहे. आता ही आरती म्हणताना किंवा याच गालातील दुसरी कोणतीही आरती म्हणताना आपण एक लक्षात ठेवले पाहिजे की ज्याप्रमाणे आपण धुमाळी तालात आठ मात्रांतील आरती म्हणतेवेळी धृपद, चरण किंवा अंतरा म्हणून झाल्यावर परत धृपदाची पहिली ओळ तीन वेळा म्हणताना सरपट वाजविले जाते. तिसच्या वेळी तिहाई वाजवून धृपदाची पुढची ओळ केरवा तालात म्हटली जाते त्याचप्रमाणे त्रितालातील आरती म्हणताना सुध्दा प्रत्येक वेळी म्हणजे धृपद, चरण तसेच अंतरा म्हणून झाल्यावर सरपट वाजवावी व तिहाई घेऊन नंतर केरवा तालात धृपदाची पुढील ओळ वाजवावी व परत सरपट (पहिल्या ओळीला) वाजवून तिहाई घेऊन नंतर पुढील चरण त्रितालात सुरु करावा.

एकदा आरती सुरु केली व धृपद म्हणून संपल्यावर परत धृपदाच्या पहिल्या ओळीला सरपट वाजवून व नंतर तिहाई घेऊन पुढील समेवरून धृपदाची पुढील ओळ केरवा तालात न म्हणता समेवरून पुढील चरण सुरु करावा. आरती तशी म्हणण्याची पध्दत आहे. जर आरती लहान असेल आणि आपल्याला जर जास्त वेळ म्हणायचे असेल तर धृपद सुरुवातीला केरवा तालात वाजविण्यास काही हरकत नाही. मात्र प्रत्येक चरण म्हणून झाल्यावर धृपद केरवा तालात वाजवावे.

आता वर दिलेल्या आरतीला सरपट कशी वाजवावी ते खाली दाखविले आहे. दोन वेळा म्हणून झाल्यावर खाली दाखविल्याप्रमाणे तिहाई वाजवावी.

सरपट

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६
 धिं धिं इधिं धिं धिं धिं धिं धिं ताऽ तिर किट ताऽ धिं ताऽ तिर किट
 ३३ श्री॒ ग॒ ण॒ रा॒ ३३ या॒ ३३ पा॒ र्व॒ ती॒ त॒ न॒ या॒ ३३
 - दोन वेळा म्हणणे

तिहाई

धिं ताऽ तिर किट ताऽ इग धिं ताऽ तिर किट ताऽ इग धिं ताऽ तिर किट
 ३३ ये॒ ई॒ ३३ म॒ ज॒ भे॒ ३३ टी॒ ३३ ग॒ रा॒ ३३ या॒ ३३
 प्रत्येक चरण म्हटल्यावर केरवा तालात धृपद कसे म्हणावे ते खाली दाखविले आहे.

के रवा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६
 धिं धिं इता॒ इग धिं धिं इता॒ इग धिं धिं इता॒ इग धिं धिं इता॒ इग धिं
 ३३ तव॒ च॒ र॒ णां॒ ३३ ची॒ ३३ दे॒ वा॒ ३३ म॒ ज॒ ला॒ ३३
 ३३ आ॒ व॒ ड॒ ब॒ हु॒ मो॒ ३३ टी॒ ३३ ग॒ रा॒ ३३ या॒ ३३
 - प्रत्येक ओळ २ वेळा म्हणावी

नंतर धृपदाची पहिली ओळ 'श्री गणराया पार्वती तनया' दोन वेळा म्हणावी व तिसच्या वेळी 'येई मज भेटी गणराया' या ओळीला वर दाखविल्याप्रमाणे तिहाई वाजवावी.

अंतरा म्हणून झाल्यावर वरीलप्रमाणे कृती करून आरती संपवावी.

वरील आरती आपण एकाच त्रितालाच्या प्रकारात वाजविली. खाली त्रितालाचे काही प्रकार दिले आहेत. त्यापैकी कोणत्याही त्रितालात आपण वाजवू शकतो किंवा प्रत्येक ओळीला एक याप्रमाणे प्रत्येक चरण आपण वाजवू शकतो.

त्रितालाचे काही प्रकार

- १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६
१) धिंडू धिंडू धिंडू ताडू धिंडू तिर किटू ताडू धिंडू ताडू ताडू ताडू
२) ताडू धिंडू धिंडू धिंडू ताडू धिंडू धिंडू धिंडू ताडू ताडू ताडू ताडू ताडू ताडू तिर किटू
३) धिंडू
४) धिंडू धिंडू

आरती ज्ञानराजा

आरती ज्ञानराजा। महा कैवल्य तेजा।
सेविती साधुसंता मनु वेधला माझा।
आरती ज्ञानराजा ॥४॥
लोपले ज्ञान जगी। हीत नेणती कोणी
अवतार पांडुरंग। नाम ठेविले ज्ञानी
आरती ज्ञानराजा ॥१॥
कनकाचे ताट करी। उभ्या गोपीका नारी
नारद तुंबर ही। साम गायन करी ॥२॥ आरती...
प्रगट गुह्य बोले। विश्व ब्रह्माची केले
रामा जनार्दनी। पायी मस्तक ठेविले
आरती ज्ञानराजा ॥३॥

वरील आरती साध्या चालीत म्हणजेच केरवा तालात कशी म्हणावी ते खाली दाखविले आहे.

मात्रा - १	२	३	४	१	२	३	४
धिंधि	इता	इग	धिं४	ताइ	इता	इग	धिं४
आइ	इस	रइ	तीइ	ज्ञाइ	नइ	राइ	स्स
जाइ	इस	स्स	स्स	स्स	स्स	मइ	हाइ
कैइ	वइ	स्स	ल्यै	तेइ	स्स	जाइ	स्स
सेइ	इस	विस	तीइ	साइ	धूइ	संइ	स्स
तैइ	इस	स्स	स्स	स्स	स्स	मैइ	नुइ
वैइ	धइ	स्स	लाइ	माइ	स्स	ज्ञाइ	स्स

मोड

धिंता	धिंता	धिंता	इ ताइ
आइ	इस	रइ	ती
ज्ञाइ	नइ	राइ	स्स
जाइ	इस	स्स	स्स

ही आरती म्हणताना 'आरती ज्ञानराजा' या ओळीवर वर दाखविल्याप्रमाणे मोड घ्यावी. मोड घेऊन झाल्यावर 'ज्ञानराजा' तील 'जा' पुढील समेवर येतो. म्हणजे पहिल्या मात्रेवर येतो. राहिलेल्या तीन मात्रा घुमटावर वाजवाव्या. तोपर्यंत गायकाने थांबावे व पुढील समेवरून पुढील चरणाला सुरुवात करावी.

'जा' पहिल्या मात्रेवर आल्यामुळे उरलेल्या तीन मात्रा घुमटावर कशा पध्दतीने वाजवाव्या ते पुढे दाखविले आहे.

१	२	३	४
आ	इ	र	ती
ज्ञा	न	रा	स
जा	इ	स	स
घुमटावरचे बोल -		धिं	धिं४

अशाप्रमाणे प्रत्येकवेळी 'मोड' वाजवून झाल्यावर उरलेल्या मात्रा घुमटावर वाजवाव्या. आता पुढील समेवरून पुढील चरण सुरु करावा.

S. A. P.

१	२	३	४	१	२	३	४
लोऽ	स्स	प॒	ले॒	ज्ञा॒	न॒	ज॒	स्स
गी॒	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स	ही॒	त॒
ने॒	ण॒	स्स	ती॒	को॒	स्स	णी॒	स्स
अ॒	व॒	ता॒	र॒	पां॒	दु॒	रं॒	स्स
ग॒	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स	ना॒	म॒
ठे॒	वि॒	स्स	ले॒	ज्ञा॒	स्स	नी॒	स्स
आ॒	स्स	र॒	ती॒	ज्ञा॒	न॒	रा॒	स्स
जा॒	स्स	म॒	हा॒				

वर दाखविल्याप्रमाणे तिसच्या मात्रेवर 'म' व चौथ्या मात्रेवर 'हा' म्हणून समेवरून कैवल्य तेजा म्हणावे व असे म्हणतेवेळी घुमटवादकांनी उठाण वाजवावे. 'महा कैवल्य तेजा। सेवीती साधू संत' दोन वेळा म्हणावे व दोन्ही वेळा घुमटवादकांनी उठाण वाजवावे व 'सेवीती साधू संत मनु वेधला माझा' या ओळीवर परत केरवा वाजवावा. व नंतर आरती ज्ञानराजा या ओळीला मोड वाजवावी. (वर दाखविल्याप्रमाणे) 'कैवल्य तेजा' या ओळीला उठाण कसे वाजवावे ते खाली दाखविले आहे.

१	२	३	४	५	६	७	८
ता॒	ता॒	ता॒	ता॒	ता॒	ता॒	ता॒	ता॒
कै॒	व॒	स्स	ल्या॒	ते॒	स्स	जा॒	स्स

केरवा

१	२	३	४	१	२	३	४
स्स	से॒	वी॒	ती॒	सा॒	धू॒	सं॒	स्स
त॒	स्स	स्स	स्स	स्स	स्स	म॒	हा॒

अशाप्रमाणे दोन वेळा कृती करून ज्ञाल्यावर वर दाखविल्याप्रमाणे तिसच्या मात्रेवरील 'म' व चौथ्या मात्रेवरील 'हा' च्या जागी 'मनु वेधला माझा' या ओळीतील अनुक्रमे 'म' व 'नु' येईल व 'वेधला' या शब्दातील 'वे' समेवर येईल. मनु वेधला माझा या ओळीला केरवा वाजवावा व नंतर 'आरती ज्ञानराजा' या ओळीला वर वाजविल्याप्रमाणे मोड वाजवावी व समेवरून पुढील चरण सुरु करावा. अशाप्रमाणे संपूर्ण आरती वाजवावी.

२०१८

धिंधि	१	२	३	धि	४	१	२	३	धिं८
वेऽ		ध८	५५	लाऽ		माऽ	५५	ज्ञाऽ	५५

मोऽ

१	२	३	४	१	२	३	४
आ८		५५	र८		ती८		
ज्ञाऽ		न८	रा८		५५		
जा८		५५	५५		५५		

१	२	३	४	१	२	३	४
क८	न८	का८	च८	ता८	ट८	क८	५५
री८	५५	५५	५५	५५	५५	उ८	भ्या८
गो८	पी८	५५	का८	ना८	५५	री८	५५
ना८	५५	र८	द८	तुं८	ब८	र८	५५
ही८	५५	५५	५५	५५	५५	सा८	८
गा८	य८	५५	न८	क८	५५	री८	५५

अंतरा

१	२	३	४	१	२	३	४
प्र८	ग८	ट८	५५	गु८	ह्य८	बो८	५५
ले८	५५	५५	५५	५५	५५	वि८	श्व८
ब्र८	म्ह८	५५	ची८	के८	५५	ले८	५५
रा८	५५	मा८	ज८	ना८	५५	र्द८	५५
नी८	५५	५५	५५	५५	५५	पा८	यी८
८	स्त८	५५	क८	ठ८	वि८	ले८	५५

वर दाखविल्याप्रमाणे प्रत्येक वेळी 'महा कैवल्य तेजा सेवीती साधू संत' वाजवावे
व आरती संपवावी.

घालीन लोटांगण...

आरत्यांच्या शेवटी म्हणावयाची फलशृतीपर प्रार्थना पुढीलप्रमाणे वाजवावी.

ताल - केरवा, मात्रा ४

१	२	३	४	१	२	३	४
घाड	तीऱ	नड	लोड	दांड	५५	गड	णड
५५	बंड	दिड	नड	चड	रड	णड	५५
५५	डोड	ळ्याड	नीड	पाड	५५	हिड	नड
५५	रुड	पड	तुड	झेड	५५	५५	५५
५५	प्रेड	मेड	आड	लिंड	५५	गीड	नड
५५	आड	नंड	देड	पूड	५५	जीड	नड
५५	भाड	वेड	ओड	वाड	५५	ळीड	नड
५५	म्हड	णेड	५५	नाड	५५	माड	५५
५५	त्वड	मेड	वड	माड	५५	ताड	५५
५५	पिड	ताड	त्वड	मेड	५५	वड	५५
५५	त्वड	मेड	वड	बंड	५५	धुड	५५
५५	सड	खाड	त्वड	मेड	५५	वड	५५
५५	त्वड	मेड	वड	विड	५५	थाड	५५
५५	द्रवि	णंड	त्वड	मेड	५५	वड	५५
५५	त्वड	मेड	वड	सड	५५	ईंड	५५
५५	मम	देड	वड	देड	५५	वड	५५
५५	काड	येड	नड	वाड	५५	च्याड	५५
५५	मन	सेड	द्वीड	येड	५५	र्वाड	५५
५५	बुड	थाड	त्वड	नाड	५५	वाड	५५
५५	कृड	तीड	ख्वड	भाड	५५	वाड	तड
५५	कड	रोड	मीड	यड	५५	यड	तूड
५५	सक	लंड	पड	राड	५५	स्मैड	५५
५५	नाड	राड	यड	णाड	५५	यड	तीड
५५	सड	मड	पंड	गाड	५५	र्माड	५५

Alma

अ॒	॒ष॒	॒त॑	॒स॑	॒क॑	॒स॑	॒॒	॒॒
रा॑	॒म॑	॒ना॑	॒स॑	॒रा॑	॒॒	॒॒	॒॒
कृ॑	॒ण॑	॒वा॑	॒स॑	॒मो॑	॒॒	॒॒	॒॒
वा॑	॒सु॑	॒द॑	॒स॑	॒व॑	॒॒	॒॒	॒॒
श्री॑	॒ष॑	॒ठ॑	॒स॑	॒मा॑	॒॒	॒॒	॒॒
गो॑	॒पी॑	॒का॑	॒स॑	॒व॑	॒ल्ल॑	॒म॑	॒॒
जा॑	॒न॑	॒की॑	॒स॑	॒ना॑	॒॒	॒॒	॒॒
रा॑	॒म॑	॒चं॑	॒स॑	॒दं॑	॒म॑	॒जे॑	॒॒
हरे॑	॒स॑	॒रा॑	॒म॑	॒रा॑	॒म॑	॒रा॑	॒म॑
रा॑	॒म॑	॒रा॑	॒म॑	॒हरे॑	॒॒	॒॒	॒॒
हरे॑	॒स॑	॒कृ॑	॒णा॑	॒हरे॑	॒स॑	॒कृ॑	॒णा॑
कृ॑	॒णा॑	॒कृ॑	॒णा॑	॒हरे॑	॒॒	॒॒	॒॒

A. A. S.

VIDYA PRABODHINI COLLEGE

OF COMMERCE, EDUCATION, COMPUTER & MANAGEMENT
PARVARI - GOA

**INDIAN MUSIC, DANCE, THEATRE ART CLUB
& SPICMACAY COMMITTEE**

IN COLLABORATION WITH

SHREE SAIBODGESWAR GHUMAT AARTI MANDAL, MAPUSA

ORGANISES

घुमाटारंभ

**30 HOURS CERTIFICATE COURSE
IN GHUMAT VADAN**

RESOURCE PERSON:
SHRI. KETAN G. SALGAONKAR

Date:

**21st September, 2022 to
01st October, 2022**

VENUE: VIDYA PRABODHINI COLLEGE PREMISES

Shri. Kalidas Mhamal, Convenor, IMDTS

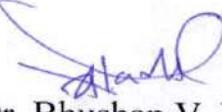
**NOTICE
(2022 – 23)
(IMDTS)**

This is to inform all the students that a 10-day Certificate Course in Ghumat Vadan “घुमटारंभ” will be organised by the Indian Music, Dance, Theatre Art Club & Spicmacay Committee of our college in collaboration with Shri Saibodgeshwar Ghumat Aarti Mandal, Mapusa under the aegis of IQAC starting from 21th September, 2022 to 01st October, 2022 Between 02.00 p.m. to 05:00 p.m. in the college premises. The inaugural function is scheduled on 21th September, 2022 at 02:00 p.m. in the F.Y.B.Com. (A) classroom. This course has a maximum enrolment of 35 students. (first come, first served bases).

All interested students are requested to kindly take note of the same. All the interested students may register their names to Shri. Kalidas Mhamal.

(Shri. Kalidas Mhamal)
Convenor, IMDTS

(Dr. Bhushan V. Bhave)
Principal

Date: 10th September, 2022

B.Com

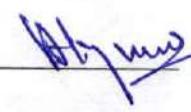
F.Y. B.Com A

F.Y. B.Com B

S.Y. B.Com A

S.Y. B.Com B

T.Y. B.Com A

T.Y. B.Com B

B.A.B.Ed

F.Y.B.A.B.Ed A

F.Y.B.A.B.Ed B

S.Y.B.A.B.Ed A

S.Y.B.A.B.Ed B

T.Y.B.A.B.Ed A

T.Y.B.A.B.Ed B

4TH.Y.B.A.B.Ed A

4TH.Y.B.A.B.Ed B

10 day Certificate Course in Ghumat Vadan, "घुमटारंभ"

ATTENDANCE

21st September, 2022 to 01st October, 2022

Sr	Name of the Participant	21/10/2022	22/10/2022	23/10/2022	24/10/2022	25/10/2022	26/10/2022	27/10/2022	28/10/2022	29/10/2022	31/10/2022	01/11/2022
1	Nandini Brahmanand Naik	Present
2	Pinaki Pradeep Pednekar	Present
3	Vedang desai	Present
4	pradnya shirodkar	Present
5	Varad Vilay Vaigankar	Present
6	Namrata D. Raut	Present
7	Trisha Santosh Gaude	Present
8	Shravani. Ajit. Tamhankar	Present
9	Srushti Sawant Dessai	Present
10	sneshaborkar	Present
11	TANMAYA P NAIK	Present
12	Simran pandurang Virnekar	Present
13	Yuga Pavse	Present
14	saachi sawant	Present
15	Tisha Manoj Chopdekar	Present
16	Amisha Mahale	Present
17	Khushi Thakur	Present
18	Vidita vasudev shetye	Present

Stamp.

10 day Certificate Course in Ghumat Vadan, "घमटारंभ"

ATTENDANCE

21th September, 2022 to 01st October, 2022

Sr.	Name of the Participant	21/10/2022	22/10/2022	23/10/2022	24/10/2022	26/10/2022	27/10/2022	28/10/2022	29/10/2022	31/10/2022	01/11/2022
19	Anisha shashikant Tari	Atari
20	Vinyanuj Kushwaha	No
21	Richa haldankar	Bhavna
22	Tanaya Tari	Jeniyad
23	Slenkita mardolkar	Mardolkar	Mardolkar	Mardolkar	Mardolkar	Mardolkar	Mardolkar	Mardolkar	Mardolkar	Mardolkar	Mardolkar
24	Brinda Bhonsle	Bhonsle	Bhonsle	Bhonsle	Bhonsle	Bhonsle	Bhonsle	Bhonsle	Bhonsle	Bhonsle	Bhonsle
25	Ajay pradeep shetgaonkar	Shet
26	Esha Rawal	Rawat
27	Aakash naik	Ashak
28	Yashasvi Naik	Gan
29	Vishva Goventkar	Goventkar	Goventkar	Goventkar	Goventkar	Goventkar	Goventkar	Goventkar	Goventkar	Goventkar	Goventkar
30	Saloni Navelkar	Navelkar	Navelkar	Navelkar	Navelkar	Navelkar	Navelkar	Navelkar	Navelkar	Navelkar	Navelkar
31	Nikita Parsekar	Parsekar	Parsekar	Parsekar	Parsekar	Parsekar	Parsekar	Parsekar	Parsekar	Parsekar	Parsekar
32	Mitali Mandrekar	Mandrekar	Mandrekar	Mandrekar	Mandrekar	Mandrekar	Mandrekar	Mandrekar	Mandrekar	Mandrekar	Mandrekar
33	Pranjali Ekawade	Ekawade	Ekawade	Ekawade	Ekawade	Ekawade	Ekawade	Ekawade	Ekawade	Ekawade	Ekawade
34	Nitisha Gaonkar	Gaonkar	Gaonkar	Gaonkar	Gaonkar	Gaonkar	Gaonkar	Gaonkar	Gaonkar	Gaonkar	Gaonkar
35	Saidutt Varadkar	P.
36.	Sachi Pednekar	Sachi

STAMPS

विद्या सर्वस्य भूषणम्

PRABODHAN EDUCATION SOCIETY'S

VIDYA PRABODHINI COLLEGE

OF COMMERCE, EDUCATION, COMPUTER & MANAGEMENT, PARVARI – GOA.

(Recognized by Govt. of Goa, Affiliated to Goa University and Approved by NCTE)

(Recognized by U.G.C under Section 2(0) and 12 (B) of the UGC Act 1956)

Excellence Everywhere Everytime

CERTIFICATE

This is to certify that Mr./Ms. _____ has attended and successfully completed the 30 hours Certificate Course in ghumat Vadan “Ghumatarambh” organised by Indian music, dance, theatre Art club & spicmacay committee in collaboration with Shree Saibodgeshwar ghumat Aarti mandal, Mapusa from 21st September, 2022 to 01st October, 2022 at Vidya Prabodhini College.

Mr. Kalidas Mhamal
Convenor

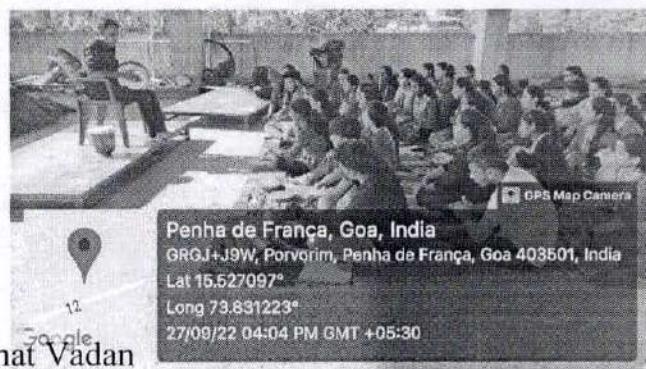
Dr. Bhushan Bhave
Principal

**Prabodhan Education Society's
Vidya Prabodhini College of Commerce, Education, Computer and
Management, Parvari Goa.**

Activity Report

Name of the Event: Certificate course in Ghumat Vadan

Penha de França, Goa, India
GRGJ+J9W, Porvorim, Penha de França, Goa 403501, India
Lat 15.527097°
Long 73.831223°
27/09/22 04:04 PM GMT +05:30

Academic Year: 2022-2023

Type of the Event: Certificate Course

Reach of the Event: Local

Mode of Event: Offline Mode

Date of Event: 21th September, 2022 to 01st October, 2022

No of Day(s): 10 DAYS (30 hours)

Objectives of the Event: To promote and to learn Goan Folk instruments

Outcomes of the Event: Students' skills shall be enhanced in Ghumat vadan.

A brief write-up about the Event (in about 300 words):

This Certificate Course was organised to train students to play Goan musical instruments which includes Ghumat, Shamel and Kasale. This Certificate course was bit step to preserve Goan tradition and to spread the knowledge among masses. Total 35 college students were trained under Shri. Ketan Salgaonkar during the certificate course.

Event Category: Co-curricular

Details about the external Collaborating/Associating agencies

Name of the collaborating agency: Sai Bodgeswar Aarti Mandal

Address: Mapusa Goa

Nature of the Collaboration: Collaboration

Details of Collaboration: Provided Instruments.

Resource Persons' Details

Name of the Resource person: Shri. Ketan Salgaonkar

Institutional Affiliation: Ghumat Aarti Mandal

Area of expertise(in brief): Singer and Instrument Player

Any other details:

[Handwritten signature]

Participant Details
Number of Participants

Local	State	National	International	Total Delegation
36	-	-	-	36

Event Coordinator Details

Name of the Department/Committee: Indian Music, Dance, Theatre Art Club & Spicmacay Committee

Name of the Event Co-ordinator: Kalidas Mhamal

Event Co-ordinator email address: kaliddas@gamil.com

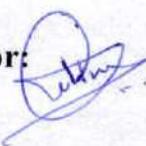
Event Co-ordinator Mobile Number: 9823105237

Name of the Co-coordinator: Vijay Kudnekar

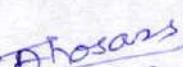
Signature of the Coordinator:

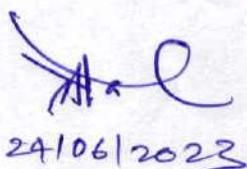
Signature of the Co-Coordinator:

Signature of the Head of the Department:

Signature of the Principal:

24/06/2023

Date: 04th October 2022

Place: Porvorim - Goa

